

HİŞ Davaları Bakımından
DAVADAN FERAGATİN MÜTESELSİL SORUMLU
DAVA ARKADAŞLARINA ETKİLERİ

*Yrd. Doç. Dr. Gülümnden ÜRCAN**

GİRİŞ

Davadan feragat usul hukukuna ilişkin sonuçlarının yanı sıra maddî hukuk bakımından da sonuç doğuran bir taraf işlemidir. Özellikle birlikte sorumluluğun ve dava arkadaşlığının söz konusu olduğu davalarda, davacının davaya son veren bu usul işleminin etkileri daha geniş bir alana yayılabilmektedir. Davadan tüm davalılara karşı feragat edildiğinde bir sorun bulunmamaktadır ve dava bütün davalılar bakımından feragatle sona ermektedir. Burada ele alınacak olan davalılardan biri hakkındaki feragatin diğer davalı borçluya etkisidir. Davadan feragatin ihtiyarî dava arkadaşlarına etkisi hakkındaki içtihatlarda farklı sonuçlara ulaşılabildiği gözlenmektedir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda kesin hükmün müteseşsil borçlulara etkisinin sınırları ve 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nda ifa olmaksızın borçlulardan birinin borçtan kurtulmasının müteseşsil borçlulukta borcu sona erdiren yönünün, ibraya ilişkin açık hüküm de sevk edilerek düzenlenmesi karşısında mesele anılan hükümler de göz önünde tutularak aşağıda incelenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda konu, İş Kanunu'nda düzenlenen başlıca birlikte sorumluluk halleri ve kanunî teselsül örneklerinden yararlanılarak, ihtiyarî dava arkadaşlığıyla karşılaşılabilen iş uyuşmazlıkları zemininde ele alınmıştır.

H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Çalışmanın amacı ve sınırları itibariyle, her açıdan davadan feragatin yahut ilgili iş ilişkilerinin ayrıntılarıyla aktarılması incelemenin kapsamı dışındadır. Başlıca üç kısımdan oluşan incelemede, davadan feragat genel olarak ele alınıp sonuçlarına yer verildikten sonra, iş davalarında ihtiyarî dava arkadaşlığını beraberinde getiren iş ilişkileri bilhassa sorumluluğun esasları yönüyle tanıtılmıştır. Akabinde davacının davalı borçlulardan biri hakkındaki feragatinin diğer davalıya sirayet edip etmeyeceği, diğer dava arkadaşının maddî hukuka dair sonuçlar sayesinde feragatten yararlanıp yararlanamayacağı ve onun ne ölçüde borçtan kurtulabileceği sorularına her müessesedeki iç ilişki ile rücu meselesinden hareketle yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

I. TASARRUF İLKESİ VE DAVADAN FERAGAT

A. Genel Olarak

Hak sahibinin hakka doğrudan doğruya etki edebilme, bu hak üzerinde tasarrufta bulanabilme yetkisi tasarruf yetkisidir¹ ve hak, kural olarak tasarruf yetkisini de içerir. Alacaklı hakkını üçüncü kişiye devretmek, ifa için önel vermek, alacağını rehnetmek yahut borçluyu borçtan ibra etmek vb. yollarla hak üzerinde tasarruf yetkisini kullanabilmektedir. Feragat de hakkın hukukî bir işlem ile kısmen ya da tamamen nihai olarak sona erdirilmesi amacını taşımaktadır ve aktifi azalttığı için bir tasarruf işlemidir². Feragatin karşı tarafın haklarını da sona erdirme, bir hukukî ilişkiyi ortadan kaldırma işlevi bulunmamaktadır. Örneğin fesih, sözleşmeyi tümüyle sona erdirir ve karşı tarafın da haklarını ilgilendirir iken feragatte bu yön bulunmamaktadır. Feragat, haklar üzerinde etkili olup vakıaların feragat yoluyla sona erdirilmesi mümkün değildir; vuku bulanın bir tasarrufla vuku bulmamış hale dönüştürülmesi düşünülemez³.

Tasarruf yetkisi medenî usul hukukunda tasarruf ilkesi ile kendisini gösterir. Dava konusu çekişmeli taleple tarafın ilişkisi hakkında bir ilke olan

¹ Eren, F., Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, İstanbul 2006, s. 162; Tekinay, S. S./ Akman, S./Burcuoğlu, H./Altop, A., Tekinay Borçlar Hukuku, İstanbul 1993, s. 46-47.

² Eren, s. 164; Buz, V., Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005, s. 415.

³ Buz, s. 414; Alangoya, Y., Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 76.

ve yargılama konusu üzerinde tarafları etkili kılan tasarruf ilkesi sayesinde kişi, çekişmeli hakkını dava konusu edebileceği gibi, dava sırasında davayla uzlaşmak yahut açtığı davadan feragat ederek davayı sonlandırmak yetkisine de sahiptir⁴. Maddî hukuk yönünden borçlar hukukuna egemen olan temel ilke, liberal hukuk felsefesinin temelini oluşturan irade özerkliği (irade serbestisi) ilkesidir ve bu ilkeye göre bireyler, hukuk düzeninin sınırları içinde kişisel ilişkilerini diledikleri gibi düzenleme, hukukî açıdan kaderlerini bizzat tayin etme yetkileriyle donatılmıştır⁵. Taraf iradesi ve rolünün baskın olduğu ilkelere taraflarca getirilmesi ilkesi (HMK m. 25) dava malzemesine; tasarruf ilkesi (HMK m. 24) ise müddeabihe ilişkindir⁶. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğünden önceki dönem bakımından, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda medenî yargılamaya hâkim olan ilkeler ayrı bir bölümde ve bu başlık altında zikredilmemiş ise de, özellikle 1. bap 5. fasılda "iki tarafın hak ve vazifeleri" sayılırken söz konusu ilkelere yer verilmiş idi. Konumuz bakımından önem taşıyan tasarruf ilkesi bağlamında 72. maddedeki "hâkim iki taraftan birinin

⁴ **Becker-Eberhard**, E., Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları (Derleyen: **Yıldırım**, M. K., İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 2006, s. 19); **Meriç**, N., Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara 2011, s. 53-54.; **Musielak**, H. J., Grundkurs ZPO, München 2005, s. 63-64; **Yavaş**, M., Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hakim Olan İlkeler ve Hakimin Rolü, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul 2007, s. 285. "Çekişmeli yargıda kural olarak tasarruf ilkesi geçerlidir ve taraflar dava konusu üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilirler. Bu suretle davaya son verilebilmesinin bir yöntemi davadan feragattir. Buna göre; davanın açıldığı tarihten itibaren hüküm kesinleşinceye kadar kullanılabilen bir hak niteliğindeki feragat, davacının istem sonucundan vazgeçmesi olup, kesin hükmün hukuki sonuçlarını doğurur. Geçerliliği için davalının rızasına veya mahkemenin kabulüne gerek olmayıp, bu konudaki tek taraflı irade beyanının mahkemeye ulaşması yeterlidir...davacının istem sonucunun bir kısmından vazgeçmesi (kısmî feragat) durumunda, davanın feragat edilmeyen bölümü yönünden yargılamaya devam edilir." 10. HD. 14.07.2008 T., 6513/10133 (Çalışma ve Toplum, 2009/4, S. 23, s. 412 vd.).

⁵ **Eren**, s. 18. Liberal yargılama hukukunda da taraf iradesinin ağırlık kazanmasıyla tasarruf ilkesi ve bununla bağlantılı olarak taraflarca getirilmesi ilkesi ön plana çıkmaktadır (**Yavaş**, s. 330; **Grunsky**, W., Grundlagen des Verfahrensrecht, Bielefeld 1974, s. 19).

⁶ **Alangoya**, s. 69.

talebi olmaksızın re'sen bir davayı tetkik ve halledemez" hükmü, 79. maddede öngörülen kanunen sarahat olmadıkça hiç kimsenin kendi lehine olan davayı ikameye veya hakkını talep etmeye zorlanamayacağı kuralı, özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümüyle ilgilenen medenî usul hukukunda taraf iradesinin üstün tutulduğunu göstermekte idi⁷. Yine tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak 74. maddede, dava konusunu da (müddeabih) davacı belirlediğinden, hâkimin taleple bağlılığı ve talepten başkasına ya da fazlasına hükmedemeyeceği düzenlenmişti.

01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yargılamaya hâkim olan ilkelere ilişkin ikinci bölümünde ise tasarruf ilkesine, bu ilke açıkça zikredilerek yer verilmiştir. 24. madde uyarınca; hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz. Kanunda açıkça belirtilmedikçe, hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya veya hakkını talep etmeye zorlanamaz. Aynı maddede, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri⁸ dava konusu hakkında dava açıldıktan sonra da tasarruf yetkisinin devam

⁷ **Pekcanitez, H./Atalay, O./Özekes, M.**, Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2007, s. 235-236.

⁸ *Mahkemece, davanın feragat nedeniyle reddine karar verilmiştir. 1982 Anayasasının 12. maddesine göre; "Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz devredilmez, vazgeçilmez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir" 60.maddede ise, "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" hükmüne yer verilmiştir. Bu iki hüküm birlikte değerlendirilecek olursa, sosyal güvenlik hakkının kişiye sıkı sıkıya bağlı dokunulmaz ve feragat edilemez bir hak olduğu sonucuna ulaşılmaktadır...506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 6. maddesinde de bu ilke aynen benimsenerek, çalışanların işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olduğu, bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamayacağı ve vazgeçilemeyeceği, sözleşmelere sosyal sigorta yardım ve yükümlerini azaltmak veya başkasına devretmek yolunda hükümler konulamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, sigortalılık hakkından feragat edilemez. Kamu düzenini ilgilendiren bu tür tespit davalarında hâkimin feragat nedeniyle davayı reddetmeyip delilleri kendiliğinden toplaması ve sonucuna göre karar vermesi gerekir. Zira sigortalı hizmet tespiti davasının açılması ile Sosyal Sigortalar Kurumu bir çalışma ilişkisinden haberdar olacak, gerektiğinde müfettiş incelemesi yaparak resen prim tahakkuk ettirip, tahsil edecektir. Görüldüğü gibi hizmet tespiti davaları kurumun hak alanını da doğrudan ilgilendirmektedir. Öte yandan, hizmet tespiti davalarının amacı hizmetlerin karşılığı olan sosyal güvenlik haklarının korunmasıdır. Mahkemece verilen kararın usul ve yasaya aykırı olduğu belirgin olup, bozulması gerekmektedir. 10. HD. 14.10.2010 T., 2539/13641 (Çalışma ve Toplum, 2011/2, S. 29, s. 564 vd.).*

ettiği düzenlenmiştir (f. 3). İşte davadan feragat, davacının bu yetkisini kullandığı bir müessesedir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 91. maddesinde feragat, *iki taraftan birinin netice talebinden vazgeçmesi* şeklinde tanımlanarak iki taraftan söz edilmiş idi ise de, feragatte bulunacak taraf davacıdır⁹. Nitekim 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu 307. maddesinde feragati tanımlarken, talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçen tarafın “davacı” olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Uygulamada zaman zaman birbiri yerine kullanılmakla birlikte, feragat, davanın geri alınması değildir. Geri alma ayrı bir normatif düzenlemenin konusudur ve 123. madde uyarınca dava, davacı tarafından hüküm kesinleşinceye kadar ancak davalının açık rızasıyla geri alınabilir. Feragatten farklı olarak geri alınmış bir dava tekrar açılabileceğinden burada davalının açık rızası aranmaktadır. Oysa feragatin hüküm sonuç doğurması, gerek karşı tarafın gerekse mahkemenin muvafakatine bağlı değildir (HMK m.309/2).

B. Davadan Feragatin Şekli

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 309/1 uyarınca feragat beyanı, dilekçeyle veya yargılama sırasında sözlü olarak yapılır. Bu yolla dava sona ereceğinden, feragatin yapıldığı zamanda henüz hükmün verilmemiş ve davanın kesin hükümle sona ermemiş olması gerektiği tabiidir. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 310. maddesine göre feragat, *hüküm kesinleşinceye kadar her zaman yapılabilir*¹⁰.

Davadan duruşma sırasında sözlü olarak feragat edilmesi halinde, beyanın tutanağa geçirilerek okunması ve davacıya imzalatılması gerekmektedir (HMK m. 154, 155). Zira tahkikat ve yargılama işlemleri ancak tuta-

⁹ **Alangoya**, Y., *Medenî Usul Hukuku Esasları*, İstanbul 2001, s. 417; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 533. Davalının davadan feragati karşılık dava halinde söz konusu olabilir ki, esasen burada da asıl davanın davalısı karşılık dava bakımından yine davacı konumundadır.

¹⁰ “Davalı vekilinin temyizinden sonra davacı vekili 15.01.2014 tarihli dilekçesi ile davadan feragat ettiğini bildirdiğinden HMK'nun 307 vd. maddeleri gereğince, hükümden sonra ortaya çıkan ve esas hükmün temyiz yoluyla incelenmesine engel olan bu durum karşısında mahkemece feragat konusunda bir karar verilmek üzere hükmün bozulmasına...” 7.HD. 05.02.2014 T., 2013/26389 E., 2014/2398 K. (http://www.calismatoplum.org/sayi42/xyz/10_6.pdf)

nakla kanıtlanır (HMK m. 156). Davadan kısmen feragat de mümkün olduğundan, feragat edilen kısmın tutanakta, yazılı feragat halinde dilekçede açıkça gösterilmesi gerekir (HMK m. 309/3).

Davadan feragatin şekli bir geçerlilik şartıdır. Kesin hüküm gibi sonuç doğuran, derdest davaya son verme ve esas hakkı ortadan kaldırma gibi önemli sonuçları olan feragatin şekle bağlı olarak yapılması zorunludur. Böylece taraf feragatinin sonuçları hakkında düşünmeye yönelecek, davanın sona ermesine ilişkin tereddütler, yeni uyuşmazlıklar giderilebilecektir. Elbette davadan feragatin geçerliliği için usul mevzuatının öngördüğü şekle uyulmak gerekli ve yeterlidir. Yoksa davanın esasıyla ilgili hakkın varlığı, hukukî işlemin kurulması (örneğin taşınmaz satımının resmî şekilde yapılması gibi) başkaca geçerlilik şekline tâbi olsa da feragat bakımından bu şartlar aranmayacaktır¹¹.

Bir davadan vekilin feragat edebilmesi için vekâletnamede kendisine açıkça yetki verilmesi zorunludur (HMK m. 74). Bizzat tarafın feragatinde açık irade beyanını arayan yasakoyucu, vekâletin kapsamının belirlenmesi bakımından da davadan feragati açıkça özel olarak yetkilendirme şartına tâbi tutmuştur.

Davadan feragat, yenilik doğuran bir hak olduğundan şarta bağlı kullanılamaz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 309. maddede feragatin kayıtsız ve şartsız olması gerektiği açıkça ifade edilmiştir (f. 4). Yine feragatin şekline ilişkin yukarıda yer verilen düzenlemeler, feragatin açık irade beyanıyla kullanılabilmesine işaret etmektedir. Davacının bazı eylemlerinden, sözlerinden davadan zımnen feragat ettiği sonucu çıkarılamaz¹². 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 89. maddesinde, davasını tamamen ıslah eden davacının, 88. madde gereğince üç gün zarfında yeni bir dava ikâme etmediği takdirde davasının iptal olunacağı ve iptal tarihinden itibaren üç ay içinde yeniden dava açmazsa davasından feragat etmiş sayılacağına dair düzenlemeye yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu yer vermemiştir¹³. Kısmî

¹¹ **Akyol Aslan**, L., Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara 2010, s. 242.

¹² **Üstündağ**, S., Medenî Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul 2000, s. 573; **Akyol Aslan**, s. 147.

¹³ Kanununun ıslah müessesesini düzenlediği 176 ila 182. maddelerinde; davasını tamamen ıslah ettiği bildiren tarafın bu bildirimden itibaren bir hafta içinde yeni bir dava dilek-

davada fazlaya ilişkin hakların saklı tutulmaması halinde davacının bakiye alacaktan zimnen feragat etmiş sayılıp sayılmayacağı hususunda, HMK 109. maddenin son fıkrasında “*dava açılırken, talep konusunun kalan kısmından açıkça feragat edilmiş olması hâli dışında, kısmî dava açılması, talep konusunun geri kalan kısmından feragat edildiği anlamına gelmez*” hükmüyle de alacağın kalan kısmından açık irade beyanıyla feragat edilebileceği, yoksa fazlaya ilişkin hakları saklı tutmamanın feragat şeklinde nitelenmeyeceği benimsemiştir.

C. Davadan Feragatin Konusu

Davacının, talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçmesi şeklindeki yasal tanıma dayalı olarak, feragatin konusunun belirlenmesinde talep sonucundan hareket edilmesi gerekmektedir. Talep sonucu, bir davanın konusunu belirleyen, mahkemedan hangi konuda hukukî koruma talep edildiğini gösteren unsurdur¹⁴. O halde feragatin konusu, talep sonucuyla (neticeî taleple) belirlenmiş dava konusundan kısmen veya tamamen feragattir. Böylece davacı, yargı mercii önüne taşıdığı davasının artık sürmesini değil, sona ermesini talep etmektedir. Feragat edilen davaya konu olmayan, talep sonucunda yer almayan hususlar feragat kapsamında yer almamaktadır. Önceki davaya konu olacak hakkının doğumunu sağlayan nedenin ortak olması, bunların aynı sözleşmeden kaynaklanması da aksine bir sonucu beraberinde getirmemektedir. Bilindiği gibi borç ilişkisi ile alacak/borç farklı kavramlardır ve bir sözleşmeden doğan alacaklardan birinin talep edildiği davadan feragat, diğer (ve hatta aynı türden) alacakların talebine engel değildir¹⁵.

çesi vermek zorunda olduğu, aksi hâlde ıslah hiç yapılmamış gibi davaya devam edileceği benimsenmiştir (m. 180).

¹⁴ **Pekcanitez, H./Atalay, O./Özekes, M.**, Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2011, s. 331; **Karşlı, A.**, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2011, s. 426.

¹⁵ “Davacı işçi toplu iş sözleşmesi uyarınca 1.7.2001 tarihinde yürürlüğe giren ücret artışının uygulanmadığını ileri sürerek, iş sözleşmesinin feshedildiği 4.7.2002 tarihine kadar olan dönem için fark isteklerde bulunmuştur. Mahkemece davacının daha önce açmış olduğu davadan feragat ettiği ve bu nedenle davanın reddine karar verildiğinden söz edilerek kesin hüküm nedeniyle davanın reddine karar verilmiştir. Davacı, daha önce açmış olduğu davada 1.7.2001- 31.12.2001 tarihleri arasında kalan dönem için ücret

Dava çeşitlerine göre feragatin konusu değişmektedir. Bir eda davasında feragat, eda davası davalının bir şeyi vermeye veya yapmaya yahut yapmamaya mahkûm edilmesi talebini içerdiğine göre (HMK m. 105), davacının bu sayılan taleplerinden vazgeçmesini konu alır. Bir hukukî ilişkinin veya bir hakkın varlığı ya da yokluğunun, bir senedin sahteliğinin tespitini amaçlayan tespit davasından feragat, söz konusu tespit isteminden vazgeçmeye yöneliktir. İnşâî davada ise, davanın dayanağı yenilik doğurucu hakkın niteliğine göre bir hukukî ilişkinin doğumu, bozulması ya da değiştirilmesi talebinden vazgeçme iradesiyle davadan feragat edilecektir.

Seçimlik davada, seçimlik borcun söz konusu olduğu hallerde borçlu ya da üçüncü kişinin seçim hakkını kullanmaması durumunda davacı alacaklı, seçimlik olmakla birlikte, iki ayrı edim konusunda ancak tek bir talepte bulunmaktadır. Seçimlik dava bu bakımdan dava yığılması (objektif dava birleşmesi) değildir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, seçim hakkının alacaklıya (davacıya) değil, borçlu ya da üçüncü kişiye ait olduğudur. Aksi halde, yani seçim hakkının alacaklıya ait olması durumunda zaten alacaklı seçimlik hakkını kullanmak suretiyle edimlerden birini belirleyip ifa talebini buna hasredecektir. HMK 112. maddesinde de seçimlik borçlarda, “*seçim hakkı kendisine ait olan borçlu veya üçüncü kişinin bu hakkı kullanmaktan kaçınması hâlinde*” alacaklının seçimlik dava açabileceği belirtilerek seçim hakkının davacı alacaklıda olmadığı açıkça vurgulanmaktadır. Davacının seçimlik davada edimlerden birinden feragat edebileceği benimsenirse, feragat yoluyla seçim hakkının alacaklı tarafından kullanılması sonucu doğabilecektir ki; bu sonuç seçimlik davanın niteliğine ve seçim hakkının borçlu yahut üçüncü kişide olmasına aykırıdır. Mahkeme talebin hukuka uygun olduğu sonucuna varırsa, seçimlik mahkûmiyet hükmü vereceğinden seçimlik borçlardan birinden feragat edilmesi hükmün bu şekilde verilebilmesini de engelleyecektir. Ayrıca, seçimlik hükmü cebrî icraya koyan alacaklı, takibinin konusunu hükümde yer alan edimlerden birine hasretmek

artışından kaynaklanan fark isteklerde bulunulmuştur. Bu davadan davacının feragat ettiği anlaşılmaktadır. Davadan feragat sadece davaya konu olan dönemle sınırlı bir etkiye sahiptir. Davacının 1.1.2002 tarihinden sonraki dönemler için istekte bulunmasına engel bir durum yoktur”. 9. HD. 09.05.2006 T., 2005/31111 E., 2006/13090 K. (Çalışma ve Toplum, 2007/1, S. 12, s. 321-322).

zorunda olsa dahi, bu durum borçlunun diğer edimi ifa etmek suretiyle borcundan kurtulma hakkını ortadan kaldırmayacak iken (HMK m. 112/son) yargılama esnasında feragat yoluyla edimlerden birinin alacaklı tarafından ortadan kaldırılmasına cevaz verilmemek gerekir. Davacının taleplerden birinden feragat ettiği zannıyla ve açıkça tüm davadan feragat ettiğini beyan etmediği hallerde hakimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde bu beyan hakkında izah istemesi gerekir. Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu sisteminde, haktan feragat etme bakımından davacının açık iradesinin aranması, zımnî feragat görüşünün reddedilmesi dikkate alındığında esasen feragate konu edilmemiş diğer seçimlik talep bakımından da davacının feragat etmiş sayılamayacağı sonucuna ulaşmak gerekir. İradenin seçimlik borçlardan birine hasredildiği anlaşılırsa, bu haliyle feragat geçerli olmayacağından davaya her iki seçimlik talep yönünden devam edilmelidir. Seçimlik davada ancak taleplerden her ikisini de kapsayacak tarzda feragat söz konusu olabilir¹⁶.

İş uyuşmazlıklarında oldukça sık görülen objektif dava birleşmesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 110. maddesinde müessesenin işlevine daha uygun bir terimle davaların yığılması olarak düzenlenmiştir. Davaların yığılmasında davacı, aynı davalıya karşı birbirinden bağımsız ancak aralarında hukukî veya ekonomik bağlantı bulunan birden fazla aslî talebini aynı dava dilekçesinde ileri sürmektedir; örneğin işçinin kıdem tazminatı, izin ücreti, ikramiye alacaklarının tahsili için işveren yahut birlikte sorumlu işverenler aleyhine açtığı alacak davasında olduğu gibi. Bu davalarda her talep için ayrı ayrı inceleme yapılacak ve taleplerden biri kabul edilirken diğerinin reddine ya da tüm taleplerin kabulüne/reddine karar verilebilecektir. Davacı-alacaklı, bunlardan her biri üzerinde ayrı ayrı tasarruf yetkisine sahip olup dava konusu taleplerden birinden feragat edilmesi diğerlerinden de feragat edildiği sonucunu doğurmamaktadır. O itibarla davaların yığılmasında feragatin konusu, dava edilen taleplerden biri ya da birkaçı olabileceği gibi tüm taleplerden feragat edilmesi de mümkündür. Örneğe dönecek olursak işçinin ikramiye alacağından feragat etmesi izin ücretinden de feragat ettiği anlamına gelmemektedir.

¹⁶ Akyol Aslan, s. 211.

Kısmî davada feragatin konusu alacağın talep edilen kısmına yöneliktir. Alacağın dava edilmemiş kısmı için henüz ortada derdest bir dava bulunmadığından o kısım ile ilgili davadan feragat edildiği de söylenemez. Kısmî dava nasıl alacağın tamamı için değil, sadece dava edilen miktar bakımından zamanaşımını kesiyor ve temerrüt oluşturuyorsa, feragat halinde de ancak kısmî dava konusu miktar feragatin konusudur. Yukarıda işaret edildiği gibi Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun kısmî dava açılırken, alacağın geri kalan bölümünün saklı tutulmaması halinde bundan zımnen feragat edilmiş sayılma görüşünü reddeden düzenlemesiyle birlikte değerlendirildiğinde de aynı sonuca ulaşılmaktadır.

D. Davadan Feragatin Sonuçları

Davadan feragat davaya son veren bir taraf usul işlemidir ve kesin hükmün sonuçlarını doğurur (HMK m. 311). Ancak bu halde dava mahkemenin hükmüyle değil, tarafın (davacının) iradesiyle sona ermektedir. Geçerli bir feragat beyanı üzerine mahkeme, feragati esas alarak bir hüküm vermeyip davanın feragat nedeniyle sona erdiğini tespit ve feragat beyanında bulunan tarafı, davada aleyhine hüküm verilmiş gibi yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edecektir¹⁷. Davadan kısmen feragat edilmesi halinde dava feragat edilen kısım bakımından sona erdiğinden, yargılama giderlerine mahkûmiyet de talep sonucunun feragat edilen kısımına göre belirlenmektedir (HMK m. 312/1). Feragatten rücu edilemez ise de, irade sakatlığı hallerinden biri nedeniyle feragatin iptali mümkündür (HMK. m. 311).

Maddî hukuk bakımından feragat hakkı sona erdirdiği gibi, davadan feragat öncelikle davayı sona erdirmektedir. Aynı zamanda davadan feragat, dava konusu haktan da feragat sayılır. Bu yüzden davacı dava dilekçesinin talep sonucunda isteyip de feragat ettiği talebi hakkında artık tekrar dava açamaz¹⁸. Davaya, onu sona erdirmek yönüyle etki eden davadan feragat her

¹⁷ **Berkin**, M. N., *Medenî Usul Hukuku Esasları*, İstanbul 1969, s. 166; **Akyol Aslan**, s. 388.

¹⁸ **Berkin**, s. 166; **Postacıoğlu**, İ., *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul 1975, s. 416; **Üstündağ**, s. 571; **Kuru**, B., *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. IV, İstanbul 2001, s. 3546; **Alangoya**, s. 418; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 550; **Taşpınar**, S., *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri*, Ankara 2001, s. 130.

şeyden önce bir usul işlemi olduğundan ilk etkisi usulî etkidir; ancak maddî hukuk bakımından da sonuç doğurmaktadır¹⁹.

Esas hakkın sahibi kural olarak dava hakkına da sahip olmasına karşılık, her davacının o davaya konu ettiği bir sübjektif hakkının bulunduğu varsayılmaz²⁰. Davadan feragatte davacı esasen hak/ alacak iddiasına dayalı talebinden, talep sonucundan vazgeçmektedir. Ne var ki henüz gerçekten o hakkın sahibi olup olmadığı belli değildir. Çünkü yargılama devam etmektedir ve kesinleşmiş bir hüküm ile bu durum açıklık kazanmamıştır. Lakin davadan feragat edildiği için artık bu yön incelenmemektedir. Eş deyişle, davadan feragat edebilmek için gerçekten o hakkın sahibi olma şartı bulunmamaktadır²¹. Feragat iradesi açıklanmayıp, davaya normal seyrinde devam edildiğinde belki de davacının davaya konu ettiği böyle bir hakkının hiç doğmadığı, iddia ve talebin geçersiz bir hukukî işleme dayandığı yahut hakkın (ifa vb. bir yolla) sona ermiş olduğu belirlenerek dava red hükmüyle sonuçlanmaya mahkûm olsaydı bile davadan feragat mümkün ve geçerlidir. O halde davadan feragat hakkı, maddî hukuka göre haktan daha geniş bir anlama sahiptir. Sadece gerçekte o hakkın sahibi sıfatına bağlı olmayıp, bir davada davacı tarafta yer almaya bağlıdır.

II. İHTİYARÎ DAVA ARKADAŞLIĞI VE BİRLİKTE SORUMLULUK

A. Genel Olarak

Bilindiği gibi dava, “davacı” ve “davalı” olmak üzere iki taraf sistemi üzerine kuruludur. Ancak her zaman davacı ve davalı tarafta birer kişinin yer

¹⁹ **Karlı, A.**, Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler, İstanbul 2001, s. 162-164; **Pekantez/Atalay/Özkes,** s. 180.

²⁰ Dava hakka bağlı ise de ondan bağımsız yanları da vardır. Esas hak ile dava hakkı birbirinden ayrı yetkiler olduğundan doğumu, sona erme sebebi, konusu, yer itibarıyla uygulanacak kanun ve ehliyet açısından aralarında farklar bulunmaktadır (**Belgesay, M. R.**, Dava Teorisi, İstanbul 1943, s. 7 vd.; **Üstündağ,** s. 268 vd.).

²¹ “Gerçekte iddia edilen nitelikte bir hak olmasa bile, önemli olan feragat nedeniyle söz konusu hakka dayanan talep sonucunun bir daha dava konusu yapılamamasıdır” (**Akyol Aslan,** s. 426). “Hak gerçekten mevcut idi ise, bu hak, davacının davasından feragat etmesiyle düşer. Buna karşılık, talep sonucu bölümünde istenmiş hak gerçekten mevcut değil idi ise, davacı davasından feragat etmekle bu hakkın mevcut olmadığını bildirmiş sayılır” (**Kuru,** s. 3546).

alması zorunlu olmayıp, birden fazla kişinin dava açması ya da birden fazla kişiye karşı dava açılması mümkündür. Hatta her iki tarafta aynı taraf rolüne sahip birden fazla kişi bulunabilir. Dava arkadaşlığı²² adı verilen bu durum davacı tarafta gerçekleşmiş ise “aktif dava arkadaşlığı”; davalı tarafta birden çok kişi yer alıyorsa “pasif dava arkadaşlığı” söz konusu olur. İncelememiz, davadan feragatin müteselsil sorumlu dava arkadaşlarına etkilerine ilişkin olduğundan, burada davalılar arasındaki (pasif) dava arkadaşlığı ele alınmaktadır.

Dava arkadaşlığı usul hukukuna ilişkin bir müessese olmakla birlikte, kaynağı genellikle maddî hukuktur ve maddî hukuktaki ilişki usul hukukuna dava arkadaşlığı şeklinde yansımakta²³, maddî hukukun birden çok kişi arasında kurduğu bağ, yargılama hukukunda kendisini dava arkadaşlığı şeklinde göstermektedir. Uyuşmazlık konusu hak bakımından maddî hukuka göre birlikte hareket edilmesinde ve bu kişilerin tamamı hakkında tek hüküm verilmesinde zorunluluk bulunuyorsa “mecburî dava arkadaşlığı” (HMK m. 59-60)²⁴; böyle bir zorunluluk bulunmamakla beraber, birlikte hareket etmenin mümkün olması halinde “ihtiyarî dava arkadaşlığı” (HMK m. 57-58) ortaya çıkmaktadır. Elbirliği mülkiyetinde, hak veya borcun bölünemez olması gibi hallerde görülen mecburî dava arkadaşlığı²⁵ dışında, konumuzu asıl ilgilendiren ihtiyarî dava arkadaşlığının hangi hallerde söz konusu olduğu Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 57. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre;

- a) Davacılar veya davalılar arasında dava konusu olan hak veya borcun, elbirliği ile mülkiyet dışındaki bir sebeple ortak olması,
- b) Ortak bir işlemle hepsinin yararına bir hak doğmuş olması veya kendilerinin bu şekilde yükümlülük altına girmeleri,

²² Subjektif dava birleşmesi (yığılması) olarak da ifade edilebilir.

²³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 219-220.

²⁴ Mecburî dava arkadaşlığı bazen usul hukukundan kaynaklanabilir. Örneğin aslî müdahale davasının, mevcut davanın taraflarına karşı birlikte açılması usulî bakımdan bir zorunluluktur (HMK m. 65).

²⁵ Geniş bilgi için bkz. **Ulukapı, Ö.**, Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya 1991.

c) Davaların temelini oluşturan vakıaların ve hukuki sebeplerin aynı veya birbirine benzer olması

durumunda (birden çok kişi birlikte dava açabilecekleri gibi) birden çok kişi aleyhine birlikte dava açılabilir²⁶.

İhtiyarî dava arkadaşlığında davalar birbirinden bağımsız olup, dava arkadaşlarından her biri diğerinden bağımsız olarak hareket etmektedir (HMK m. 58). Buna göre; tahkikat usul ekonomisine de hizmet eden bir işlev ile ortak yürütülmekle birlikte, örneğin dava şartları ayrı ayrı incelenir. Dava arkadaşları usulî işlemleri diğerinden bağımsız olarak yapıp, kendilerine ayrı vekil atayabilirler. Süreler her biri hakkında ayrı ayrı işleyebilir. İhtiyarî dava arkadaşlarından her biri bir vakıayı tek başına ikrar eder ve bu ikrar sadece ikrar eden hakkında hüküm ifade eder, diğerlerini etkilemez. Dava arkadaşlarından her biri tek başına yemin teklif edebilir, karşılık dava açabilir, davayı kabul edebilir yahut sulh olabilir. Davalılar hakkında aynı yönde hüküm verilmesi mecburiyeti bulunmadığından her dava arkadaşı bakımından ayrı ayrı hüküm verilebilir; birisi hakkında davanın reddine, diğeri yönünden kabulüne karar verilebilir. Yargılama giderlerine de ayrı ayrı hükmedilir. Yine dava arkadaşları kanun yoluna diğerinden bağımsız olarak başvurabilir²⁷.

Kanunun 57. maddesinde belirtildiği gibi birlikte sorumluluk, ihtiyarî dava arkadaşlığına imkân veren sebeplerdendir. Birden çok borçludan her birinin alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı bildirmesiyle yahut böyle bir bildirim bulunmadığında ancak kanunla öngörülen hallerde doğan sorumluluk, müteselsil (birlikte) sorumluluktur (BK m. 162). Bilindiği gibi müteselsil borçlulukta alacaklı, borcun tamamının veya bir kısmının ifasını, dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebilir (BK m. 163/1). İşte Borçlar Kanunu'nun müteselsil borçlulukta alacaklının tercihi- hine, isteğine bağlı olarak tanıdığı borçluların hepsine birden ifa talebiyle yönelebilmek imkânı, yargılama hukukunda ihtiyarî dava arkadaşlığı şeklinde kendisini göstermektedir. Bu bir zorunluluk değildir, fakat alacaklı bu yola

²⁶ Bu sebepler olmamasına karşın dava birden çok kişiye karşı dava arkadaşlığı şeklinde açılırsa davaların HMK m. 167 uyarınca ayrılmasına karar verilir.

²⁷ **Kuru, B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, İstanbul 2001, s. 3358 vd.; **Üstündağ, s.** 361-365; **Ulukapı, s.** 200 vd.; **Pekcantez/Atalay/Özekes, s.** 221-222.

tevessül etmişse artık davalı tarafta birden çok kimse yer almaktadır. Şüphesiz, alacaklının söz konusu serbesti doğrultusunda başlangıçta alacağını borçlulardan yalnız birinden talep etmesi (bir diğer ifadeyle husumeti ihtiyarî dava arkadaşlığı şeklinde yönelmemesi), diğerlerine karşı sahip olduğu dava hakkından feragat etmiş sayılmasına yol açmamaktadır²⁸.

Öte yandan, alacaklının alacağını her borçludan ayrı ayrı isteyebilmesi, her borçludan ayrı ayrı tahsil edebileceği, mükerrer şekilde alabileceği anlamına gelmemektedir. Borçlar Kanunu'nun kabul ettiği ve doktrinde de hakim olan görüşe göre, müteselsil borçlulukta alacaklının her bir borçluya yönelen ayrı taleplerine konu, birbirinden az çok bağımsız birden çok borç bulunmaktadır ve fakat ilişki alacaklının bir defa tatmin edilmesiyle borcun sona ermesi amacı etrafında kurulmuştur. Alacaklının borçlular karşısında yığılan değil, yarışan talepleri söz konusudur ve borçlulardan biri tarafından yapılan ifa ölçüsünde diğer borçluların da alacaklıya karşı borçları sona ermektedir (dolayısıyla söz konusu alacak tutarı, alacaklının malvarlığında tek bir kalem teşkil etmektedir)²⁹.

Teselsül akdî veya kanunî teselsül olarak doğabileceğine göre, tarafların bir sözleşme ile birlikte borç altına girmeleri durumu dışında, iş davaları bakımından söz gelimi 4857 sayılı İş Kanunu'nda düzenlenmiş kanunî birlikte sorumluluk örneklerini görmek mümkündür: Asıl işverenin, devreden işverenin, geçici iş ilişkisi kurulan işverenin ve yeni işverenin sorumluluğunda olduğu gibi. Davadan feragatin, birlikte sorumlu işverenleri de içerecek şekilde ikame edilen davalarda ihtiyarî dava arkadaşlarına etkisini ele almadan önce, söz konusu kanunî teselsül halleri ile bu ilişkilerin hukukî esaslarına aşağıda kısaca yer verilmiştir.

B. İş Kanunu'na Göre İşverenlerin Birlikte Sorumluluğu

4857 sayılı İş Kanunu'nda "asıl işveren" (m. 2), işyerini "devreden işveren" (m. 6), "geçici iş ilişkisi kurulan işveren" (m. 7) ve "yeni işveren" (m. 23) bakımından birlikte sorumluluk esasları getirilmiştir. Aşağıda görüle-

²⁸ Akıntürk, T., Müteselsil Borçluluk, Ankara 1971, s. 39.

²⁹ Eren, s. 1153; Akıntürk, s. 70; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 289, 300; Reisoğlu, S., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2004, s. 376; Canyürek, M., Müteselsil Borçlulukta İç ve Dış İlişkiler, İstanbul 2003, s. 12, 16.

ceği üzere; genel olarak “asıl işveren”, “devreden işveren” ve bilhassa ücret alacaklarının tahsilinin talep edildiği bir alacak davasında “geçici iş ilişkisi kurulan işverenin” birlikte sorumluluğu işçiye karşı iken, “yeni işverenin” birlikte sorumluluğu (önceki) işverene karşıdır. Bir diğer ifadeyle sayılan son müessese dışındaki hallerde davacı, işçi; yeni işverenin sorumluluğunun öngörüldüğü 23. madde bakımından ise davacı, önceki işverendir. Davalı tarafta yer alan “asıl işveren”, “devreden işveren” ve “geçici iş ilişkisi kurulan işveren”, iş sözleşmesinin tarafı olan önceki yahut halihazır işverenle birlikte sorumluluk taşır iken, 23. madde uyarınca “yeni işverenin” sorumluluğu (davacı işverenle daha önce iş ilişkisi kurmuş) işçi ile birlikte.

“Devreden işverenin” birlikte sorumluluk hali hariç tutulmak kaydıyla, özellikle “asıl işverenin”, “geçici iş ilişkisi kurulan işverenin” ve “yeni işverenin” birlikte sorumluluğu yönünden, davalı borçluyla birlikte sorumlu tutulan diğer borçlu ile davacı alacaklı arasında akdî bir ilişki bulunmaktada, davacı adı geçen mütessesil borçluya aralarındaki sözleşmeye dayanarak yönelmemektedir. Öyle ki; örneğin asıl işveren, alacaklı işçiye karşı borçtan mütessesilen sorumlu olmayı taahhüt etmediği gibi iş sözleşmesinin işveren tarafında asıl işveren ve alt işveren birlikte de yer almamaktadır. Geçici (ödünç) iş ilişkisinde işçi ile geçici iş ilişkisi kurulan (ödünç alan) işveren arasında bir iş sözleşmesi kurulmuş değildir. İş Kanunu 23. madde bağlamında yeni işverenin de önceki işverene karşı sözleşmeye dayalı mütessesil borç altına girmesi söz konusu olmayıp, diğer mütessesil borçlu işçinin önceki işvereniyle arasındaki iş sözleşmesinin sona ermesi sırasında ya da bunun ardından gerçekleştirdiği bazı eylemleri onu mütessesil borçlu haline getirebilmektedir. İşyeri devrine gelindiğinde, sözleşme tüm hak ve borçlarıyla birlikte devralana geçtiği halde devreden işveren de bir süre daha sorumlu kalmaktadır. Alacak hakkı şahsî nitelikte, nisbî bir hak olmasına rağmen, anılan üçüncü kişiler yasa gereği birlikte sorumlu tutulmaktadır. İş Kanunu’nda düzenlenen birlikte sorumluluk halleri borç ilişkisinin, alacak hakkının nisbîliği ilkesinin istisnaları olarak karşımıza çıkmaktadır³⁰. Yasakoyucu, alacaklıya güvence sağlanmasının amaçlanması, borçlular arasın-

³⁰ **Aydınlı, İ.**, Borç İlişkisinin Nisbilik Özelliğine Getirilen İstisnalar Işığında İş Hukukunda İşçi-İşveren İlişkilerinin Değerlendirilmesi, *Çalışma ve Toplum*, 2008/1, s. 43-44.

daki menfaat birliğinin kuvvetli olması veya zarara birden çok kimsenin sebebiyet vermesi gibi nedenlerle kanunî teselsülü kabul etmektedir³¹.

Müteselsil borçluluk, ihtiyarî dava arkadaşlığını beraberinde getiren tipik durumlardandır. İş Kanunu'nun burada örneklenen ilişki türlerine ve sorumluluk esaslarına dair uyuşmazlıklarda davacının mutlaka her iki borçlu aleyhine dava ikamesi mecburiyeti bulunmadığı gibi davalılar hakkında ayrı ayrı kararlar da verilebilir. Örneğin 23. madde uyarınca, belirsiz süreli iş sözleşmesini önellere (İş K. m. 17) uymadan haksız fesheden davalı işçi aleyhine ihbar tazminatına hükmedilir ise de, yeni işverenin bunda herhangi bir dahli (işçiyi böyle davranmaya teşvik, usulsüz feshi bilerek onu işe alma yahut çalıştırmayı sürdürme) yoksa yeni işveren hakkındaki davanın reddine karar verilir³². Oysa davalılar arasında mecburî dava arkadaşlığı söz konusu olsa idi davalılar hakkında aynı yönde hüküm verilmesi zorunlu olduğundan ayrı ayrı, farklı karar verilemezdi.

Ele alınan davalar eda (alacak) davalarıdır. Buna mukabil işçinin mesela sigortalı hizmetlerin tespiti davasını asıl işverene veya geçici (ödünç) iş ilişkisi kurulan işverene karşı açması mümkün değildir. Tespit davasında (bir hakkın veya) hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun belirlenmesi talep edilmekte olup, asıl işveren ya da geçici işveren ile işçi arasında iş sözleşmesine dayalı bir iş ilişkisi bulunmamaktadır³³. Bu tespit talebinin sözleşmenin tarafı işverene (ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na) karşı yöneltilmesi gereklidir.

³¹ Akıntürk, s. 120 vd.

³² *İhbar tazminatından yeni işverenin (de) sorumlu tutulabilmesi için maddede öngörülen koşullardan birinin oluşması gerekir. İşçinin bu davranışına yeni işine girdiği işverenin sebep olup olmadığı, bu davranışını bile bile onu işe alıp almadığı ya da öğrendikten sonra dahi onu çalıştırmaya devam edip etmediği araştırılıp değerlendirme yapılmadan davalı bankanın ihbar tazminatından sorumlu tutulması hatalıdır.* 9. HD. 03.04.1996 T., 1995/33952 E., 1996/7032 K. (Günay, C. İ., İş Davaları, Ankara 2008, s. 396).

³³ *“Ödünç iş ilişkisinde işçi ödünç veren işverenin işçisidir. Ödünç alan işveren işçisi olarak hizmet tespiti mümkün değildir”* 9. HD. 12.10.1998 T., 11704/14289 (Çankaya, O. G./Çil, Ş., İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, Ankara 2006, s. 174). *“Bankanın temizlik işini yapan şirketin işe aldığı sigortalının açmış olduğu tespit davasının davalısı banka değil, temizlik şirkettir”.* HGK. 12.4.1985 T., 146 E., 280 K. (Aslanköylü, R., Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu, Ankara 2003, s. 759).

1. Asıl İşverenin Birlikte Sorumluluğu

İş Kanunu'nun 2. maddesinin 6. fıkrasına göre; *bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye asıl işveren-alt işveren ilişkisi denir*³⁴. *Bu ilişkide asıl işveren, alt işverenin işçilerine karşı o işyeri ile ilgili olarak bu Kanundan, iş sözleşmesinden veya alt işverenin taraf olduğu toplu iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinden alt işveren ile birlikte sorumludur*³⁵.

Yasaya uygun, geçerli bir alt işverenlik ilişkisinde asıl işveren, davacı işçinin iş sözleşmesinin tarafı ve işvereni değildir; iş sözleşmesi işçi ile kendi işvereni olan alt işveren arasında kuruludur. Alt işveren asıl işverenin temsilcisi, işveren vekili de olmayıp bağımsız, ayrı bir işveren sıfatını haizdir. Ancak yasakoyucu genellikle asıl işverenlerin, alt işverenlere nazaran daha güçlü olmalarından hareketle alt işveren işçilerinin alacaklarının güvence altına alınabilmesi, alacaklarına daha rahat ulaşabilmelerini sağlamak adına onların da bu alacaklardan birlikte sorumlu tutulmaları esasını benimsemiştir. Yani asıl işverenin sorumluluğu akdî değil, kanunî bir sorumluluktur. Asıl işveren, davacı işçinin işvereni olması hasebiyle değil, yasakoyucunun tercihi ile kanun gereği sorumluluk altına girmektedir³⁶. Sorumluluk tek

³⁴ Söz gelimi, bir ambalaj firması (asıl işveren) tarafından işyerindeki yemek (yardımcı) işinin bir başka işverene (alt işverene) bırakılması. Burada asıl işveren şirket, yemek işinde çalışan diğer işverenin işçilerinin alacaklarından birlikte sorumludur.

³⁵ ...davacının ihale ile iş alan alt işverenin işçisi olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. İş Kanunu'nun...maddesinde asıl işverenin alt işverenin işçisine karşı yükümlerinden onunla birlikte sorumlu tutulması öngörülmüştür. Bu kural karşısında davacı işçi dilediği takdirde kendisini doğrudan doğruya çalıştıran alt işverene (dilediği takdirde her iki işverene) ya da (yalnızca) asıl işverene karşı talepte bulunma hakkına haizdir. 9. HD. 23.02.1998 T., 1997/21408 E., 1998/2275 K. (TÜBA/İİÇB, Haziran/1998, s. 1179).

³⁶ Geniş bilgi için bkz. **Narmanlıoğlu, Ü.**, Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkisinden Doğan Sorumluluklar, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008, s. 53 vd.

yönlü, alt işveren işçilerine karşı olup, alt işverenin asıl işveren işçilerine karşı birlikte sorumluluğu söz konusu değildir³⁷.

Birlikte sorumluluk işçinin asıl işveren işyerinde çalıştırıldığı süre ve bu dönemden kaynaklanan alacaklarla sınırlıdır³⁸. İş Kanunu'nun 2. maddesinin "o işyeriyle ilgili olarak" ibaresiyle kastedilen budur. Davacının kendi işvereniyle arasındaki iş sözleşmesine dayalı kıdemi asıl işverenin işyerinde geçen süreden fazla olabilir ise de, asıl işveren tüm çalışmadan kaynaklanan işçilik alacaklarının tamamından sorumluluk taşımamaktadır. O itibarla, asıl işverenin sorumluluğu mutlaka alt işverenle aynı seviyede olmayıp, onun sorumluluğu nispeten sınırlıdır³⁹. Fakat işçinin kendi işvereniyle olan iş ilişkisi, iş sözleşmesinin yürürlüğü salt asıl işveren işyerinde görülen işten ibaret ve o süre kadar ise her ikisinin de aynı miktarda alaktan sorumlu olacağı tabiidir.

Bu son durum bir yana bırakılacak olursa, asıl işverenin müteselsil sorumluluğu bakımından Borçlar Kanunu'nun 162. ve 163. madde hükümlerinin ihtiyatla ele alınması gerekir. Öyle ki, 162. maddede "borçlulardan her birinin alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olması", 163. maddede "alacaklının borcun tamamının... ifasını dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebileceği" ve "borçluların sorumluluğunun borcun tamamı ödeninceye kadar devam ettiği" benimsenmektedir. Oysa asıl işveren konumundaki davalının sorumluluğu İş Kanunu 2. maddede öngörülen esaslardan ibaret bulunduğu, teselsül ilişkisi içinde yer aldığı diğer davalı işverenin sorumluluk taşıdığı borcun miktarı ile asıl işverenin borç miktarının her zaman aynı olduğunu, olması gerektiğini söylemek mümkün değildir. Burada teselsül borcun bir kısmı üzerinde kabul edilmiştir. Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, kendi işvereni (alt işveren) nezdinde 3 yıl

³⁷ **Canbolat**, T., Türk İş Hukukunda Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkileri, İstanbul 1992, s. 64; **Subaşı**, İ., İş Hukukunda Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkisi, Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, C. I, İstanbul 2011, s. 165.

³⁸ **Çelik**, N./**Caniklioğlu**, N./**Canbolat**, T., İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2014, s. 61; **Mollamahmutoğlu**, H., İş Hukuku, Ankara 2005, s. 144; **Süzek**, S., İş Hukuku, İstanbul 2014, s. 150.

³⁹ **Şahlanan**, F., Alt İşveren İşçisine Karşı Asıl İşverenin Müteselsil Sorumluluğunun Sınırları, İş Hukuku ile İlgili Yargıtay Kararları: Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, s. 371; **Narmanhoğlu**, s. 66-67.

süreye çalışmış ve bu hizmet süresinin sadece 1 yılı asıl işveren işyerinde geçmiş bir işçinin, tüm çalışmasından kaynaklanan 5.000.-TL tutarındaki fazla mesai ücreti alacağıın tamamından alt işveren sorumlu iken, asıl işverenin sorumluluğu 1 yıllık hizmet döneminden doğmuş kısım kadardır (örneğin 2.000.-TL). Hal böyle olunca, alacağın tamamı 5.000.-TL ise de işçinin, asıl işverenin birlikte sorumluluğundan bahisle bu borcun tamamen ifasını ondan talep hakkı bulunmamaktadır. Bir diğer ifadeyle alacaklı, mütessesil borçlu asıl işverenden borcun (tamamen veya) kısmen edasını istemekte serbest değil, 2. madde gereği en fazla onun payına düşen kısım kadarının edasını istemeye mecburdur. Bu sorumluluk esası, mütessesil borçluların kendi iç ilişkilerini ilgilendiren bir mesele de olmayıp, İş Kanunu açıkça unsurlarını, sınırlarını belirlediği sorumluluğun bu haliyle alacaklı işçiye karşı olduğunu göstermektedir (f/6-son c.). Kanunen borçlular arasındaki teselsül ilişkisi, onların işçinin çalıştığı dönemdeki asıl işveren-alt işveren ilişkisi nedeniyle doğmaktadır. İşçinin asıl işveren işyerinde geçmiş hizmet dönemi bakımından zaten davalı borçlular arasında bir alt işverenlik ilişkisi bulunmamaktadır yahut böyle bir ilişkinin varlığına rağmen, o işçi asıl işverenden üstlenilen işte çalıştırılmamıştır⁴⁰.

Akdî teselsül dışında birlikte sorumluluğun ancak kanunda öngörülen hallerde doğacağını benimseyen Borçlar Kanunu'nun bu ana ilkesi karşı-

⁴⁰ Bu arada istisnai olarak, Kamu İhale Kanunu'nun 62. maddesinin 1. fıkrasının -e bendi kapsamında çalıştırılan alt işveren işçilerinin kıdem tazminatları bakımından, 10.09.2014 tarihinde kabul edilen 6552 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle 4857 sayılı İş Kanunu'nun 112. maddesine eklenen fıkralar uyarınca;... *aynı alt işveren tarafından ve aynı iş sözleşmesi çerçevesinde farklı kamu kurum veya kuruluşlarında çalıştırılmış olan işçilerden iş sözleşmeleri kıdem tazminatı ödenmesini gerektirecek şekilde sona ermiş olanlara, kıdem tazminatları farklı kamu kurum ve kuruluşuna ait işyerlerinde geçen hizmet sürelerinin toplamı esas alınarak çalıştırıldığı son kamu kurum veya kuruluşu tarafından ödenir. Kıdem tazminatı ödemesini gerçekleştiren son kamu kurum veya kuruluşu, ödenen kıdem tazminatı tutarının diğer kamu kurum veya kuruluşlarında geçen hizmet süresine ilişkin kısmını ilgili kamu kurum veya kuruluşundan tahsil eder. Ancak, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri arasında bu fıkra hükümlerine göre bir tahsil işlemi yapılmaz...* Böylelikle söz konusu alt işveren işçilerine karşı, kıdem tazminatı alacakları yönünden, asıl işverenlerin farklı kamu kurum veya kuruluşu olması ayırımı yapılmaksızın, idarenin bütünlüğü ilkesinin de bir yansıması olarak hizmetler birlikte dikkate alınmaktadır.

sında, kanun gereği birlikte sorumlu tutulanların sorumluluk esasları da yine ilgili yasal hükümler doğrultusunda ele alınmak gereklidir. Müteselsil borçluluk bizzat İş Kanunu'nun belirlediği sorumlulukla sınırlı şekilde ortaya çıktığından Borçlar Kanunu'nun 163. maddesinin son fıkrasındaki "borçluların sorumluluğu borcun tamamı ödeninceye kadar devam eder" kuralının da bu ilişki bakımından her durumda uygulama alanı bulmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yukarıdaki örneğe göre, 5.000.-TL fazla mesai ücretinin 2.000.-TL.si asıl işverence ödendiğinde esasen henüz alacağın tamamı karşılanmamış olmakla birlikte bütün borçluların değil, sadece alt işverenin sorumluluğu devam etmektedir⁴¹. Bu üçlü ilişkide, borçlular arasındaki teselsül ilişkisinin neticesi olan edim yükümü ifa edilmiş ve artık bakiye alacak yönünden alacaklı karşısında borçlu olarak sadece kendi işvereni kalmıştır.

2. İşyerini Devreden İşverenin Birlikte Sorumluluğu

İş Kanunu'nun 6. maddesindeki düzenleme uyarınca; işyeri veya işyerinin bir bölümü hukukî bir işleme dayalı olarak başka birine devredildiğinde, devir tarihinde işyerinde veya bir bölümünde mevcut olan iş sözleşmeleri bütün hak ve borçları ile birlikte devralana geçer (f. 1). Devralan işveren, işçinin hizmet süresinin esas alındığı haklarda, işçinin devreden işveren yanında işe başladığı tarihe göre işlem yapmakla yükümlüdür (f. 2). Devir halinde, devirden önce doğmuş olan ve devir tarihinde ödenmesi gereken borçlardan devreden ve devralan işveren birlikte sorumludurlar. Ancak bu yükümlülüklerden devreden işverenin sorumluluğu devir tarihinden itibaren iki yıl ile sınırlıdır (f. 3).

"Devir tarihinde mevcut olan iş sözleşmeleri" ibaresinden anlaşıldığı üzere, işyerinin devri halinde, devralan işverenin kendi nezdinde geçmemiş önceki hizmetlerden kaynaklanan alacaklardan sorumluluk taşıması için, iş sözleşmesinin devir esnasında yürürlükte bulunması, fesih vs. herhangi bir nedenle daha önce sona ermemiş olması gerekmektedir. Sözleşme işyeri

⁴¹ Bu sonuç müteselsil sorumlulukta borçluların, borcun tamamından sorumlu olacağı kuralına bir aykırılık değildir. Zira İş Kanunu m. 2/6'da sözü edilen müteselsil sorumluluğun asıl işveren-alt işveren ilişkisinin devam ettiği dönemden kaynaklanan işçilik hakları için söz konusu olması gerekir (Şahlanan, s. 371-372).

devrine bağlı olarak kanun gereği tüm hak ve borçlarıyla devralan işverene geçtiğinden onun bu alacaklardan sorumluluk taşıması doğaldır⁴². İş Kanunu 6. maddeyle iş sözleşmesinin bütün hak ve borçlarıyla birlikte (devralan işverene) nakli öngörülür iken, aynı zamanda devreden işveren de devir tarihine kadar doğmuş borçlardan iki yıl süreyle birlikte sorumlu kalmaya devam etmektedir. Dolayısıyla devralan işveren, işçinin hem önceki işveren hem de kendi nezdinde doğan alacaklarından sorumlu olup, devreden (önceki) işverenin sorumluluğu ise işçiyi sadece kendi nezdinde çalıştırdığı süreye münhasırdır ve burada birlikte sorumluluk hali devirden itibaren iki yıl ile sınırlandırılmıştır⁴³.

Birlikte sorumluluk hükümleri, tüzel kişiliğin birleşme, katılma ya da türünün değişmesiyle sona erme hallerinde uygulanmamaktadır (İş K. m.6/4). Zira bu halde birlikte sorumlu tutulabilecek iki işveren bulunmamaktadır. Birleşme ve tam bölünme halinde katılan veya bölünen şirket infisah edip ortada eski bir işveren kalmamakta; tür değiştirmede ise işveren değişmemektedir⁴⁴. Ayrıca maddenin son fıkrası uyarınca, kanunun işyeri devrine bağladığı sonuçlar iflas dolayısıyla malvarlığının tasfiyesi sonucunda işyerinin veya bir bölümünün başkasına devri halinde de uygulanmamaktadır.

3. Geçici İş İlişkisi Kurulan İşverenin Birlikte Sorumluluğu

İş Kanunu'nun 7. maddesinde düzenlenen geçici (ödünç) iş ilişkisinde, işçi ile işvereni arasındaki iş sözleşmesi sona ermemekte ve sözleşmenin işveren tarafı değişmemektedir. Bu sonuç hükmün "...iş sözleşmesi devam etmekle beraber..." ifadesinden anlaşılmaktadır. Ancak işveren, işçinin yazılı rızasını almak ve maddede öngörülen süreyi aşmamak kaydıyla, iş görmesini isteme hakkını bir üçüncü kişiye (geçici iş ilişkisi kurulan işve-

⁴² **Özkaraca**, E., İşyerinin Devri Halinde İşverenlerin Hukukî Sorumluluğu, Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi - İş Hukukunda Üçlü İş İlişkileri, Sempozyum-04 Nisan 2009, İstanbul 2009, s. 170.

⁴³ Sürenin niteliği hakkında bir inceleme için bkz. **Ürcan**, G., 4857 Sayılı İş Kanunu Uyarınca İşyerini Devreden İşverenin Sorumluluğunda Süre, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. M. Polat Soyer'e Armağan-I, C. 15, Özel Sayı, Yıl: 2013, s. 651-680.

⁴⁴ **Alp**, M., Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1, s. 68.

rene) devretmektedir⁴⁵. Hükmün 1. fıkrasına göre; *işveren devir sırasında yazılı rızasını almak suretiyle bir işçiyi, holding bünyesi içinde veya aynı şirketler topluluğuna bağlı başka bir işyerinde veya yapmakta olduğu işe benzer işlerde çalıştırılması koşuluyla başka bir işverene iş görme edimini yerine getirmek üzere geçici olarak devrettiğinde geçici iş ilişkisi gerçekleşmiş olur. Bu halde iş sözleşmesi devam etmekle beraber, işçi bu sözleşmeye göre üstlendiği işin görülmesini, geçici iş ilişkisi kurulan işverene karşı yerine getirmekle yükümlüdür.*

Geçici iş ilişkisinin amacı, yararlanana yani geçici iş ilişkisi kurulan işverene iş sözleşmesinin tarafı “işveren” sıfatı kazandırmak değil, işçi ile kendi işvereni arasındaki sözleşmenin korunması şartıyla, bazı geçici ihtiyaçların karşılanabilmesidir⁴⁶. Geçici iş ilişkisinden söz edebilmek için işçinin geçici bir süre başka bir işverenin nam ve hesabına çalışması gerekir. İşçi ikinci işyerinde yine kendi işvereni nam ve hesabına çalışıyor, örneğin işverenin sattığı bir cihazın kurulması, kullanım şeklinin gösterilmesi gibi bir nedenle o işyerinde bulunuyor ise geçici iş ilişkisi kurulmuş olmaz⁴⁷.

Aynı madde, 3. fıkrada -iş sözleşmesinin tarafı olan işverenin ücreti ödeme yükümlülüğünün devam ettiğini- açıkça belirtmekle beraber, geçici iş ilişkisi kurulan işverenin de işçinin kendisinde çalıştığı sürede ödenmeyen ücretinden, işçiyi gözetme borcundan ve sosyal sigorta primlerinden işveren ile birlikte sorumluluğunu kabul etmiştir⁴⁸. İş ilişkisinden kaynaklanan ücret

⁴⁵ **Ekmekçi, Ö.**, Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Kurulması ve Sona Ermesi, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik’e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008, s. 103. Müessese, *ödünç iş ilişkisi* olarak da adlandırılmakta, iş sözleşmesinin tarafı işveren, *ödünç veren*; diğeri, *ödünç alan işveren* terimiyle ifade edilebilmektedir. Biz işçinin kendi işvereni “sürekli işveren”; ödünç alan işvereni ise, yasal düzenlemedeki ifadeler doğrultusunda “geçici iş ilişkisi kurulan işveren” veya kısaca “geçici işveren” olarak kullanmayı tercih ediyoruz.

⁴⁶ **Engin, M.**, Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda İşveren, İstanbul 1993, s. 102.

⁴⁷ **Alpagut, G.**, Mesleki Anlamda Geçici İş İlişkisi: Sınırlamadan Teşvike, A. Can Tuncay’a Armağan, İstanbul 2005, s. 262; **Ekmekçi, Ö.**, Bireysel İş İlişkisinin Kurulması ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay’ın 2003 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Ankara 2005, s. 21.

⁴⁸ Ücret niteliği taşımayan kıdem-ihbar tazminatı gibi tazminat alacakları bu kapsamda değildir (**Caniklioğlu, N.**, Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Tarafları Açısından Hukuki

alacakları işçinin sırf iş görme borcunun karşılığını teşkil eden normal ücretinden ibaret olmayıp fazla çalışma, hafta ve genel tatil çalışma ücretleri de bu kapsamdadır. Yine ikramiye, prim gibi ücret ekleri geniş anlamda ücreti oluşturmaktadır. 7. maddede geçici işverenin birlikte sorumluluğuna normal ücretin yanı sıra diğer ücret nev'inden alacakların dahil olup olmadığı sorumluluğun kapsamı bakımından önemlidir. Maddenin lafzı ve gerekçesi bu konuda bir açıklık içermemektedir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, işverenlerin birlikte sorumluluğu normal ücretin yanında fazla saatlerle çalışma, hafta tatili ve ulusal bayram genel tatil mesai ücretlerini de kapsamaktadır⁴⁹. İş Kanunu'nun 7. maddesi normal ücret, çıplak ücret gibi bir sınırlama içermediği gibi, işçinin söz konusu ek çalışmalarından fiilen yararlanan geçici işveren olduğuna, bu mesailer onun işyerinde ve işinde çalışırken yapıldığına göre nimet-külfet dengesi gereğince de düzenlemedeki "ödenmeyen ücretinden..." ibaresi geniş yorumlanmalıdır. Bu sonuç işçi lehine yorum ilkesine de uygundur. Ayrıca söz konusu ücretler sigorta primine esas kazançlara dahil olup (5510 sK. m. 80), sigorta priminden birlikte sorumluluk esası getirilirken de sırf normal ücretten ibaret kısım dikkate alınmamaktadır. Maddede sürekli işverenin ücreti ödeme yükümlülüğünün devam ettiği belirtildikten sonra, işçinin ödenmeyen ücretinden geçici işverenin de diğerleriyle birlikte sorumlu olduğu düzenlemesi aradaki bağ koparılmadan değerlendirilmelidir. Sürekli işverenin normal ücretin yanında ücret kavramına dahil her türlü mesai ücretini ödeme yükümlülüğü devam etmektedir ve geçici işveren de bundan sorumludur. Bazı Yargıtay kararlarında fazla çalışma ücretlerinden geçici iş ilişkisi kurulan (ödünç alan) işverenin sorumlu olduğu, davalı işverenlerden mütessesilen tahsile karar verilemeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır⁵⁰. Oysa yasada geçici iş ilişkisi

Sonuçları, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008, s. 130).

⁴⁹ **Caniklioğlu**, s. 133; **Ekmekçi**, Ö., 4857 Sayılı İş Kanunu'nda Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Kurulması, Hükümleri ve Sona Ermesi, Legal İSGHD, 2004/2, C. 1, s. 373; **Süzek**, s. 280; **Çankaya/Çil**, s. 153.

⁵⁰ 9. HD. 11.4.2006 T., 2005/30390 E., 2006/9505 K.; 9. HD. 24.01.2006 T., 2005/32539 E., 2006/1190 K. (**Çil, Ş.**, İş Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Ankara 2007, s. 499, 503). Bu yönde bir görüş de, fazla çalışma ücretinden kural olarak sürekli işverenin sorumlu tutulamayacağı, ancak işveren geçici işvereni fazla çalışmayı talep hususunda yetkili kılmış ise,

kurulmasının sürekli işvereni o esnada doğan haklardan, ücret alacaklarından dolayı işçiye karşı borçtan kurtarmadığı açıktır. Onun yanında birlikte sorumlu tutulan geçici işverendir. Geçici işverenin dahi sorumlu tutulduğu bir işçilik alacağından sürekli işveren evleviyetle sorumludur⁵¹.

Geçici iş ilişkisinde davacı-alacaklı, işçi⁵²; ihtiyarî dava arkadaşı davalı borçlular, iş sözleşmesinin tarafı işveren ile geçici iş ilişkisi kurulan işverendir.

4. Yeni İşverenin Birlikte Sorumluluğu

İş Kanunu 23. maddeye göre; *süresi belirli olan veya olmayan sürekli iş sözleşmesi ile bir işverenin işine girmiş olan işçi, sözleşme süresinin bitmesinden önce yahut bildirim süresine uymaksızın işini bırakıp başka bir işverenin işine girerse sözleşmenin bu suretle feshinden ötürü, işçinin sorumluluğu yanında, ayrıca yeni işveren de aşağıdaki hallerde birlikte sorumludur:*

- İşçinin bu davranışına, yeni işe girdiği işveren sebep olmuşsa.*
- Yeni işveren, işçinin bu davranışını bilerek onu işe almışsa.*
- Yeni işveren işçinin bu davranışını öğrendikten sonra dahi onu çalıştırmaya devam ederse.*

Türk Ticaret Kanunu da haksız rekabet kapsamında 55. maddenin -b bendinde, sözleşmeyi ihlale veya sona erdirmeye yöneltmenin, özellikle 3. kişilerin işçilerine...hak etmedikleri ve onları işlerinin ifasında yükümlülüklerine aykırı davranmaya yöneltebilecek yararlar sağlayarak veya önererek

sürekli işverenin de sorumlu olacağını savunmaktadır (Kılıçoğlu, M./Şenocak, K., İş Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 2008, s. 218). İş Kanunu'nun 7. maddesinin açık hükmünü ve sözleşmenin halen sürekli işverenle devam etmekte olduğunu göz ardı eden, sürekli işverenin sorumluluğunu başkaca şartlara bağlayan bu görüşe katılma imkânı bulamıyoruz.

⁵¹ Yargıtay'ın ulaştığı sonucun eleştirisi için bkz. **Ekonomi**, M., Bireysel İş İlişkinin Kurulması ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2007 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, İstanbul 2009, s. 13; **Çil**, Ş., 4857 Sayılı İş Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Ankara 2004, s. 480.

⁵² Diğer sorumluluk alanlarından örneğin sosyal sigorta priminden sorumlulukla ilgili olarak, alacaklı sıfatı Sosyal Güvenlik Kurumu'na aittir (5510/m. 79, 88).

kendisine çıkar sağlamaya çalışmanın dürüstlük kuralına aykırı bir davranış ve ticarî uygulama olduğunu kabul etmektedir. Bu yönüyle İş Kanunu 23. maddenin -a bendindeki durumun aynı zamanda bir haksız rekabet teşkil ettiği söylenebilir.

Yeni işverenin önceki işverene karşı sorumluluğunun haksız fiil sorumluluğu mahiyetinde olduğu ileri sürüldüğü⁵³ gibi, sorumluluğun kanunî sorumluluk olduğu da kabul edilmektedir⁵⁴. *Akyiğit* ise -a bendindeki halin haksız fiil niteliğinde olduğunu, diğer iki bentte düzenlenen hallerde yeni işverenin sorumluluğunun tamamen kanundan kaynaklandığını belirtmektedir⁵⁵. Genel olarak, ahlaka aykırı bir saikle gerçekleştirilen ayartma, borçluyu teşvikle alacak hakkını ihlal kavramları haksız fiil sorumluluğu içinde ele alınmakta⁵⁶ ise de, konunun sırf haksız fiil sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesi öncelikle bir zararın varlığı şartını beraberinde getirmektedir. Oysa aşağıda belirtildiği üzere madde zarar şartından bağımsızdır⁵⁷. Yine haksız fiil (kusur) sorumluluğu düzenlemedeki üç bendi birden açıklamaya elverişli değildir.

1475 sayılı İş Kanunu'nun yeni işverenin sorumluluğuna ilişkin 15. maddesinde "eski işverenin **zararından**" sorumluluğa işaret edilmiş ise de, 4857 sayılı İş Kanunu zarar şartına yer vermemiştir⁵⁸. Düzenleme bu haliyle, sözleşmenin usulsüz feshinde işçinin sorumluluğu kapsamında hemen ilk akla gelen ihbar tazminatının niteliğiyle de uyumludur. Öyle ki bu tazminat zarar kavramından bağımsız götürü bir tazminattır⁵⁹. Yine önceki işveren ile

⁵³ **Çenberci**, M., İş Kanunu Şerhi, Ankara 1984, s. 352, 354; **Aydınlı**, s. 45-46.

⁵⁴ **Oğuzman**, K., Hizmet (İş) Akdinin Feshi, İstanbul 1955, s. 280.

⁵⁵ **Akyiğit**, E., 4857 Sayılı İş Kanunu Şerhi, C. 1, Ankara 2006, s. 900.

⁵⁶ **Serozan**, R., Haksız Fiil ve Haksız Zenginleşme Sorumluluklarının Açıklarını Sözleşme Sorumluluğu İle Kapatma Eğilimi, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul 2007, s. 738; **Karahasan**, M. R., Sorumluluk Hukuku, İstanbul 2003, s. 57.

⁵⁷ **Akyiğit**, s. 891; **Çelik/Caniklioğlu/Canbolat**, s. 368. 1475 sayılı İş Kanunu zamanında verilmiş bir karardan hareketle, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 23. maddesi uyarınca yeni işverenin sorumlu tutulabilmesi için eski işverenin zarara uğramasının şart olduğu görüşü **Çil**, Şerh 2004, s. 451.

⁵⁸ Madde gerekçesinde de yapılan değişikliğin yeni işverenin sorumluluğu için işçinin bu davranışından dolayı eski işverenin zarar görmesinin aranmadığı belirtilmektedir.

⁵⁹ **Tunçomağ**, K./**Centel**, T., İş Hukukunun Esasları, İstanbul 2013, s. 202; **Narmanhoğlu**, Ü., İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri I, İzmir 1998, s. 299.

işçi arasındaki iş sözleşmesinde fesih hakkını süre bakımından sınırlayan bir hükme aykırılık cezaî şarta tâbi tutulmuş ise, yeni işveren bu borçtan da sorumludur⁶⁰. Yargıtay 1999 yılındaki bir kararında cezaî şarttan yeni işverenin sorumlu tutulamayacağına içtihat etmiştir⁶¹. Maddede işçinin sorumluluğu sadece ihbar tazminatına indirgenmediğine ve zararın varlığı şartından bağımsız cezaî şart da sözleşmenin süresinden evvel haksız feshinin, belirli bir süre çalışma taahhüdünü ihlalin sonuçları arasında işçinin sorumluluğuna dahil bulunabileceğine göre 23. maddedeki birlikte sorumluluğun cezaî şartı da içerdiği kanaatindeyiz. Ayrıca, borçtan birlikte sorumluluğun kanunen öngörüldüğü hallerde, borç ilişkisinin nisbî karakteri bizzat yasakoyucu tarafından geri plana itildiğinden sorumluluk kapsamı bakımından bu ilke-den hareket edilemeyeceği görüşündeyiz. Yine düzenleme yeni işverenin, işçi ile önceki işvereni arasındaki iş sözleşmesinde yer alan tüm akdî şartları, bu arada cezaî şartı bilmesine ve bilmesi gerekmesine göre bir ayrımı esas almamaktadır. Bilme, öğrenme olgusuna işçinin (süresinden önce fesih gibi) davranışı bağlamında yer verilmektedir; cezaî şart ise bu davranış neticesinde ortaya çıkan sorumluluktur. Kaldı ki, yeni işveren tek başına işçinin davranışı nedeniyle değil, maddede yasanın doğrudan yeni işveren açısından sıraladığı hallerde kendi tutumu, yasaya aykırı davranışı nedeniyle sorumlu hale gelmektedir. Dolayısıyla işçinin akde, kanuna aykırı davranışına sebep olan yahut 23. maddenin varlığına rağmen o işçiyle iş ilişkisi kuran/sürdüren işveren, önceki işverene karşı sorumluluk alanını daraltan bir yorumla sonuç elde etmeye mazhar görülmemelidir.

⁶⁰ **Akyiğit**, s. 892. Aksi görüş, **Çelik/Caniklioğlu/Canbolat**, s. 369, dn. 15. İşçinin ayartılması durumunda, sözleşmede öngörülen cezaî şarttan yeni işverenin de sorumlu olacağı görüşü **Karagöz**, V., İş Sözleşmesinde Cezaî Şart, Ankara 2006, s. 207. *Alpagut*'a göre, 23. maddedeki mevcut hüküm karşısında cezaî şartın yeni işverenden talep edilebileceği söylenebilir. Ancak, hukuk sistemimizde sorumluluğun esas itibarıyla zarara dayandığı ve borç ilişkilerinin nisbîliği ilkesi dikkate alındığında, herhangi bir zarar olmadığı takdirde cezaî şartın talep edilebilmesi, yeni işverenin tarafı olmadığı ve bilmesi beklenmeyen bir borçla sorumlu tutulmasını gerektirdiğinden bunun isabet derecesi tartışmalıdır (**Alpagut**, G., İş İlişkisinin Kurulması, Hükümleri ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2010 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Ankara 2012, s. 65).

⁶¹ 9. HD. 21.9.1999 T., 8717/14063 (*Çimento İşveren*, Kasım 1999, S. 6, C. 13, s. 22 vd.).

Borçlar Kanunu m. 444 vd. hükümleri uyarınca kararlaştırılan rekabet yasağına aykırılık halinde doğan cezaî şart bakımından ise, bu alacak iş sözleşmesinin süresinden evvel yahut bildirim sürelerine uymadan feshinin değil; ayrı bir hukukî işlem olan rekabet yasağı sözleşmesine aykırılığın sonucu olduğundan, söz konusu cezaî şarttan yeni işverenin 23. maddeye dayalı birlikte sorumluluk taşımaması gerekir⁶².

Bu hükmün uygulanmasında sözleşmenin türü önem taşımamaktadır. İşçinin, iş sözleşmesini haklı bir nedene (derhal fesih sebebine) dayanmadan, belirli süreli ise süresinin hitamından evvel⁶³; belirsiz süreli ise İş Kanunu m. 17 uyarınca bildirim süresine (ihbar öneline) uymaksızın feshedip başka bir işyerinde çalışmaya başlaması hali söz konusudur. Ancak sırf bu olgunun varlığı yeni işverenin de birlikte sorumluluğu açısından yeterli değildir. İşçinin akde ve kanuna aykırı bu davranışına, fesih işlemine yeni işverenin maddede sayılan davranışlarının eklenmesi şarttır. İşçinin önceki işverenle kurulu iş sözleşmesini süresinden önce veya önel tanımadan haksız feshine, ya yeni işverenin yol açması ya kendisinin teşviki olmamasına rağmen bu durumu bilerek işçiyi işe alması ya da baştan bilmemekle birlikte sonradan öğrendiğinde işçiyi çalıştırmaya devam etmiş olması gerekmektedir. Görüldüğü gibi 23. maddenin yeni işvereni birlikte sorumlu tutması sadece işçinin usulsüz ve süresinden önce haksız feshine dayalı olmayıp, yeni işverene atfedilebilecek yasada sayılan unsurların da varlığı aranmaktadır. Bu halde örneğin ihbar tazminatı bakımından, işçinin önceki işverenine karşı borcu zaten başlangıçtan itibaren mevcuttur ve akdi İş Kanunu m. 17 uyarınca, ihbar önellerine uymadan usulsüz feshettiğinde her halükârda borç onun hakkında doğmaktadır. Yeni işverenin maddede sayılan türden herhangi bir davranışı bulunmasa, işçi akdi usulsüz olarak başkaca bir işverenle hiç irtibatı olmaksızın feshetse bile bu borçtan (işverenin ihbar tazminatı alacağından) sorumludur. Dolayısıyla, mevcut bir borca yeni işveren maddede

⁶² **Soyer, P.**, Rekabet Yasağı Sözleşmesi, Ankara 1994, s. 89; **Akyiğit**, s. 892-893. Genel olarak haksız rekabet hükümlerine göre sorumluluk halleri saklıdır. Yargıtay da, ihbar tazminatı ve rekabet yasağına aykırılık nedeniyle cezaî şartın talep edildiği bir davada, cezaî şart alacağından davalı işçinin; ihbar tazminatından İş K. m. 23 uyarınca işçi ile diğer davalı yeni işverenin mütteselsilen sorumlu oldukları sonucuna varmıştır. 9. HD. 24.12.2009 T., 26954/36971 (http://calismatoplum.org/sayi25/abc/10_21.pdf).

⁶³ Asgarî süreli bir iş sözleşmesinin de -süresinden önce- feshi söz konusu olabilir.

sayılan durumların varlığı şartına bağlı olarak sonradan katılmakta ve o da alacaklı işveren karşısında birlikte sorumlu bir borçlu haline gelmektedir.

Müteselsil borçluluğun (teselsülün) borca katılma yoluyla doğması da mümkündür. Borca katılmada borç miktarı artmamakta, borçlu sayısı artmaktadır ve böylece alacaklı başlangıçta tek bir borçludan talep edebileceği alacağını, yeni ve ikinci borçludan da birbiriyle yarışır şekilde talep imkânına sahip olmaktadır⁶⁴. Eski Borçlar Kanunu'nda açıkça düzenlenmeyen borca katılma, 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu'nun 201. maddesinde; *mevcut bir borca borçlunun yanında yer almak üzere, katılan ile alacaklı arasında yapılan ve katılanın, borçlu ile birlikte sorumlu olması sonucunu doğuran bir sözleşmedir* şeklinde tanımlanmış (f. 1) ve 2. fıkrada borca katılan ile borçlunun alacaklıya karşı müteselsilen sorumlu oldukları tekrar vurgulanmıştır. Yasa alacaklı ile katılan arasındaki sözleşmeye dayalı olarak borca katılmayı düzenlemiş ise de, müessesenin yasa hükmüyle öngörülmesi de evleviyetle mümkündür⁶⁵. Borca katılmayı, borcun üstlenilmesinden (BK m. 195 vd.) ayıran başlıca özellik ilk borçlunun borçtan kurtulmaması, sorumlu kalmayı sürdürmesidir⁶⁶; zaten aksi olsa müteselsilen sorumlu birden çok borçludan da söz edilemeyeceği tabiidir. Teselsül başlangıçta aynı anda doğabileceği gibi, borca katılma yoluyla sonradan da vuku bulabilmektedir⁶⁷. Özellikle İş Kanunu'nun 23. maddesinin, önceki işverenle işçi arasında kurulu iş sözleşmesinin işçi tarafından feshinden sonraki sürece ilişkin -b ve -c bentlerinde yeni işveren açısından yer verilen "*işçinin bu davranışını bilerek onu işe almışsa*", "*öğrendikten sonra dahi onu çalıştırmaya devam ederse*" şartlarında bu zaman farklılığı daha açık görülebilmektedir. Öyle ki, işçi sözleşmeyi usulsüz yahut haklı nedene dayanmadan süresinden önce feshetmiştir ve bundan dolayı işverenine karşı borçludur. Akabinde, yeni bir işveren nezdinde çalışmaya başladığında işveren bu durumu bilerek onu işe almıştır yahut sonradan öğrendiği halde istihdam etmeyi sürdürmüştür. İşte daha sonra ortaya çıkan ve bizzat yeni işverenin

⁶⁴ **Kapancı**, K. B., *Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler*, İstanbul 2014, s. 63.

⁶⁵ **Şener**, O. H., *Sözleşmeyle Yapılan Teminat Amaçlı Borca Katılma*, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel S. 2009, Basım yılı: 2010, s. 1280.

⁶⁶ **Eren**, s. 1206; **Dağdelen**, A. H., 818 ve 6098 Sayılı Borçlar Kanunlarında Borçlular Arasında Teselsül, İstanbul 2011, s. 71-72.

⁶⁷ **Akıntürk**, s. 114.

tutumuna bağlı şekillenen bu olgular karşısında, mevcut ilk borçlunun (işçinin) yanında aynı borçtan ikinci borçlu olarak yasa gereği sorumlu tutulmaktadır.

Yeni işverenin birlikte sorumluluğunda davacı-alacaklı, önceki işveren; ihtiyarî dava arkadaşı borçlular işçi ile yeni işverendir.

III. DAVADAN FERAGATİN BİRLİKTE SORUMLU DAVALILARA ETKİLERİ

A. Genel Olarak

İhtiyarî dava arkadaşlığının söz konusu olduğu davalardan da feragat edilebileceği şüphesizdir. Tasarruf ilkesi ve davaya son veren taraf işlemleri, davacı ya da davalı tarafta kaç kişi bulunduğu hareketle düzenlenmemiştir. Mütessesil borçluluk ihtiyarî dava arkadaşlığına imkân veren bir borç ilişkisi olduğuna göre, mütessesil borçlulara karşı açılan bir davadan da feragat edilebilir. Genel olarak ihtiyarî dava arkadaşlığında, davalı taraftaki dava arkadaşlarından biri hakkındaki davadan feragat, diğer dava arkadaşlarının davasını etkilemez⁶⁸. Bu sonuç, ihtiyarî dava arkadaşlığında her dava arkadaşının davasının diğerinden bağımsız olmasının doğal bir uzantısıdır. Mütessesil borçluluk ile ilgili olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 303. maddesinin son fıkrasına göre, mütessesil borçlulardan biri veya birkaçı ile alacaklı arasında (yahut mütessesil alacaklılardan biri veya birkaçı ile borçlu arasında) oluşan kesin hüküm diğerleri hakkında geçerli değildir. Madde gerekçesine göre, düzenleme kesin hükmün üçüncü kişilere tesirinin sınırlarını belirleme, bu konuda hasıl olabilecek tereddüdü ortadan kaldırma amacı taşımaktadır ve mütessesil borçlulardan biri veya birkaçı ile alacaklı arasında oluşan kesin hükmün diğerlerine etkisi olmayacaktır. Bu kabul, mütessesil borçlulukta alacaklının borçlulara ayrı ayrı yönelmesini sağlayan birden çok borcun var olduğu görüşüne ve kesin hükmün HMK 303. maddenin 1. fıkrasında sayılan unsurlarına⁶⁹ uygundur. Aksi halde örneğin, davada dinlenme-

⁶⁸ **Kuru**, C. IV, s. 3582; **Ulukapı**, s. 209.

⁶⁹ Bir davaya ait kesin hükmün diğer bir davada maddî anlamda kesin hüküm oluşturabilmesi için her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olması gerekir.

miş olan müteselsil borçlular, davalı borçlunun kötü idare ettiği ve alacaklının bir borçluya karşı kazandığı davanın sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaklardır⁷⁰.

Öte yandan, hüküm verilmeksizin davanın sona ermesini sağlayıp, kesin hüküm gibi sonuç doğuran davadan feragatin maddî hukuk bakımından da yansımaları olduğuna göre, müteselsil borçluluk halinde bu sorumluluk türünün özelliği gereği ve borçlar hukukunun öngördüğü esaslar doğrultusunda aşağıda işaret edilen başkaca sonuçlarla da karşılaşılabilir.

B. Müteselsil Borçluların Alacaklı Tatmin Edilmeksizin Borçtan Kurtulmaları

Feragat ile müteselsil borçluluk müesseseleri bir arada bulunduğu, Borçlar Kanunu'nun alacaklı ile müteselsil borçlulardan biri arasındaki ilişki ve bunun diğer borçlulara etkileri hakkında getirdiği düzenlemeleri de ele almak gerekmektedir. Konuyla ilgili 166. ve 168. maddedeki hükümler öne çıkmaktadır. 166. maddenin 2. fıkrasına göre “*borçlulardan biri alacaklıya ifada bulunmaksızın borçtan kurtulmuşsa, diğer borçlular bundan ancak durumun veya borcun niteliğinin elverdiği ölçüde yararlanabilirler*”. 168. maddenin son fıkrasına göre “*alacaklı diğerlerinin zararına olarak borçlulardan birinin durumunu iyileştirirse, bunun sonuçlarına katlanır*”. Aynı yönde düzenlemelere 818 sayılı eski Borçlar Kanunu'nun 145. ve 147. maddelerinin son fıkralarında “*eğer müteselsil borçlulardan biri borç tediye olunmamış iken ondan tahallüs etmiş ise, diğer borçlular ancak halin veya borcun mahiyetinin irae ettiği nispette bu beraatten istifade edebilirler*”; “*alacaklı, diğerlerinin zararına olarak müteselsil borçlulardan birinin vaziyetini iyileştirdiği takdirde bu fiilin neticelerini şahsen tahammül eder*” hükümleriyle yer verilmiş idi.

Davadan feragati maddî hukukun bu kuralları doğrultusunda değerlendirilen birçok içtihadta, alacaklının müteselsil borçlulardan biri hakkındaki davadan feragat etmesinin diğer davalıya da sirayet edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin 4. Hukuk Dairesi'nin 19.7.2006 T., 2005/8892 E., 2006/8740

⁷⁰ Üstündağ, s. 700; Deren Yıldırım, N., Kesin Hükümün Subjektif Sınırları, İstanbul 1996, s. 133. Ancak burada, davalılara husumet ihtiyarî dava arkadaşlığı şeklinde tevcih edildiğinden diğer müteselsil borçlunun dinlenmemesi söz konusu değildir.

K. sayılı içtihadına⁷¹ göre; “...Davacılar vekili, yargılama aşamasında olaya tam kusuru ile sebebiyet veren davalı sürücü hakkındaki davadan feragat etmiştir. Mahkemece yargılamaya devam olunarak araç işleteni olan diğer davalı hakkındaki istemin kabulüne karar verilmiştir. Borçlar Yasası'nın 147/2. maddesi gereğince alacaklı, diğerlerinin zararına müteselsil borçlulardan birinin vaziyetini iyileştirdiği takdirde bu fiilin sonuçlarına şahsen katlanır. Davacılar, müteselsil sorumlulardan sürücü hakkındaki davadan feragat ederek diğer sorumlu idarenin, hakkındaki davadan feragat edilen sürücüye kusuru oranında rücu hakkını ortadan kaldırmışlardır. Müteselsil sorumlulardan biri hakkındaki davadan feragat edilmesi, diğer müteselsil sorumlu yönünden de teselsülden feragat niteliğini taşır ve böylece müteselsil sorumlu olan diğer davalı da sorumluluktan kurtulmuş olur. O halde müteselsil sorumlu idare hakkındaki davanın da reddedilmesi gerektiğinin gözetilmemiş olması bozmayı gerektirmiştir”.

Bir diğer içtihadı göre “...İş kazası nedeniyle açtığı zararın giderilmesi davasında, işçinin davalılardan biri hakkındaki feragatinden diğer davalı da yararlanır. Ancak bu yararlanma kusur oranına göre payına düşecek miktarla sınırlıdır...Böyle olunca diğer davalının kendi kusuruna isabet edecek miktarla sorumlu tutulması gerekirken onun hakkındaki davanın da feragat nedeniyle reddine karar verilmiş olması doğru değildir.”⁷².

9. Hukuk Dairesi 13.07.2010 T., 2008/35680 E., 2010/23222 K. sayılı bir bozma ilamında⁷³; “Davacı şirket, davalı şirket tarafından diğer davalı işçinin ikna edilmesi yoluyla işten ayrılmasından söz ederek 4857 sayılı Kanun'un 23.maddesinde belirtilen sorumluluktan doğan tazminat isteminde bulunmuştur.

Mahkeme...ihbar tazminatına davalı şirket (aleyhine) hükmetmiş, diğer davalı hakkındaki davayı feragat nedeniyle ret etmiştir. İş Kanunu madde 23'deki sorumluluk dayanışmalı (müteselsil) sorumluluktur. Tam dayanış-

⁷¹ <http://www.istanbulbarosu.org.tr/>.

⁷² 9. HD. 28.04.1994 T., 903/6557 (Bozkurt, A., İş Davaları, Ankara 1999, s. 402). “Davacı bu durumda, davalı sigorta şirketinin durumunu iyileştirirken diğer müteselsil borçluların iç ve dış ilişkideki durumlarını ağırlaştırmıştır. Bu nedenle eyleminin sorumluluğuna katlanması, feragatten diğer davalıların yararlanması gerekmektedir.” 11. HD. 22.11.2004 T., 1947/11284 (www.kazanci.com.tr).

⁷³ Özel arşiv.

malı borçlulardan biri için yapılan davadan feragat diğer dayanışmalı borçlu için de geçerlidir. Somut olayda, davacı şirket davalı gerçek şahısla ilgili davasından feragat etmiştir. O halde davalı şirket hakkında da davadan feragatin sonuçları doğar. Davanın reddi gerekir...” sonucuna ulaşmıştır.

Aynı Daire yine 2010 yılında verdiği bir diğer kararında, davadan feragatle değinmeksizin diğer davalı müteselsil borçlu asıl işveren hakkındaki davanın kabulüne hükmedilmesi gerektiğinden bahisle yerel mahkeme kararını bozmuştur⁷⁴. Olayda kamu hastanesi işyerinde alt işveren işçisi olarak çalışan davacı, asıl işveren Sağlık Bakanlığı ile alt işverenler aleyhine ikame ettiği alacak davasında alt işveren şirketlerden biri hakkında davadan feragat etmiş, mahkemece davacı lehine kıdem tazminatına hükmedilerek davalı Altın...Ltd. Şti.den tahsiline, diğer davalı şirket hakkında açılan davanın feragat nedeniyle reddine, davalı Sağlık Bakanlığı aleyhine açılan davanın ise pasif taraf sıfatı (husumet) yokluğundan reddine karar verilmiştir. Yargıtay'ın vardığı sonuca göre “...dosya içeriğinden, davalının hastane temizlik işlerini ihale yolu ile alt işverenlere verdiği, işin İş Kanunu'nun 2. maddesindeki ölçüte uygun olduğu, bu suretle asıl işveren sıfatının bulunduğu anlaşılmaktadır. Mahkemece, davalı Sağlık Bakanlığı hakkında açılan davada kabul kararı vermek gerekirken red hükmü kurulması bozmayı gerektirmiştir”.

Doktrinde ihtiyarî dava arkadaşlarından biri hakkındaki feragatin diğer dava arkadaşlarını kural olarak etkilemeyeceği belirtildikten sonra, fakat müteselsil borç ilişkisinde bir dava arkadaşına yöneltilmiş olsa bile feragatin diğer dava arkadaşları hakkında da sonuç doğurması gerektiği ileri sürülmüştür⁷⁵.

⁷⁴ 9. HD. 08.03.2010 T., 2008/21741 E., 2010/6135 K. (özel arşiv).

⁷⁵ **Ulukapı**, s. 209-210; **Akyol Aslan**, s. 372-373. Bu görüşlerde; dava konusunun tamamından feragat edilmesi şartına, diğer dava arkadaşları hakkında davaya devam edilse bile taraflardan birisinin ödeme itirazında bulunabileceğine ve dava sonunda kendilerinden haksız olarak bu borcun tahsil edildiğinden bahisle genel hükümlere göre sebepsiz zenginleşme davası da açabileceklerinden bunun usul ekonomisiyle bağdaşmayacağına dayanılmıştır. Bize göre dayanak noktası usul ekonomisinden evvel maddî hukukun ne öngördüğü olmalıdır. Bu minvalde talep sonucunun tamamından feragat edilmesi şartı bulunmadığı gibi, ele alınan mesele yönünden diğer müteselsil borçlular

Genel olarak alacaklıya ifada bulunmaksızın borçtan kurtulma, alacaklı-borçlu sıfatının birleşmesi, kusursuz sonraki imkânsızlık, yenileme, ibra gibi hallerde ortaya çıkmaktadır⁷⁶. Borcun ifa olmaksızın sona ermesini sağlayan sebeplerden biri olan ibra, 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu'nda 166. maddenin⁷⁷ son fıkrasında özel olarak düzenlenmiştir. Eski Borçlar Kanunu'nun 145. maddesinde yer almayan bu hükme göre; *alacaklının borçlulardan biriyle yaptığı ibra sözleşmesi, diğer borçluları da ibra edilen borçlunun iç ilişkideki borca katılma payı oranında borçtan kurtarır*⁷⁸.

Madde gerekçesinde, eklenen bu son fıkra ile -alacaklının borçlulardan biriyle yaptığı ibra sözleşmesinin diğer borçluları da sınırlı olarak borçtan kurtaracağını kabul edildiği, buna göre diğer borçluların, ibra edilen borçlunun iç ilişkideki borca katılma payı oranında borçtan kurtulacakları, aslında maddenin son fıkrasında öngörülen durumda da alacaklının, mütessesil borçlulardan biriyle yaptığı ibra sözleşmesi sonucunda o mütessesil

lehine sirayet, ifa/ödeme olmayan haller bakımından da söz konusudur ve Borçlar Kanunu ilgili hükümlerinde alacaklıya ifada bulunulmaması durumunda diğer borçluların borçtan kurtulmasını bilahare düzenlemektedir. Yine davadan feragatin ödemeye ilgisi bulunmamaktadır. Ayrıca diğer dava arkadaşı borçlunun, feragatten yararlanmadığında genel hükümlere göre sebepsiz zenginleşme davası açabileceği değerlendirilmesi bakımından, ortada geçerli şekilde yapılmış davadan feragat işlemi, diğer davalı borçlunun borçtan sorumluluk taşıdığına dair kesinleşmiş bir mahkeme kararı ve eda emri var iken, bu borçlunun dava sonunda kendisinden haksız olarak borcun tahsil edildiği gerekçesiyle konunun sebepsiz zenginleşme ile irtibatlandırılmasının isabetli olmadığı kanaatindeyiz.

⁷⁶ **Eren**, s. 1165; **Canbolat**, F., Mütessesil Borcun Sona Erme Nedenleri, -Borçlar Kanunu Tasarısındaki İlgili Hükümlerin Kısa Değerlendirilmesi ile Birlikte-, Ankara Barosu Dergisi, 2008/3, Yıl: 66, s. 72 vd.

⁷⁷ Bu madde alacaklı ile mütessesil borçlular arasındaki dış ilişki bağlamında borcun sona ermesine dair düzenlemeler içermektedir.

⁷⁸ Önceki kanun döneminde de aynı sonucun benimsendiği kararlar verilmiştir. "*Davacılar dava sırasında mütessesil sorumlulardan sadece Halil'i ibra etmişlerdir. Diğer davalının, ibra edilen sorumlunun tazminattan payına düşen tutar oranında sorumluluktan kurtulacağı kabul edilmelidir. Bu husus gözetilmeden davalı Ahmet'in zararın tümünden sorumlu tutulması bozmayı gerektirir.*" 4. HD. 15.02.1983 T., 189/152 (YKD, 1983/6, C. IX, s. 826). Aynı yönde, 4. HD. 06.4.2009 T., 2008/9691 E., 2009/5048 K. (www.kazanci.com.tr). Aksi yönde HGK. 16.6.2004 T., 2004/11-359 E., 2004/366 K. (www.kazanci.com.tr).

borçlunun, aynı maddenin ikinci fıkrası anlamında ifade bulunmaksızın borcundan kurtulması söz konusu olmakla birlikte, ibranın diğer müteselsil borçlulara etkisinin öğretide de tartışmalı olduğu göz önünde tutularak yasal bir çözüme bağlanmasının uygun görüldüğü- ifade edilmektedir.

166. maddenin 2. fıkrasında sınırlayıcı biçimde tek tek hukukî işlemler sayılmamış, alacaklıya ifade bulunmaksızın borçlulardan birinin borçtan kurtulması, artık alacaklının ifayla tatmin edilmesi gereğinin ortadan kalkması esas alınmıştır. Bilindiği gibi, bir borç ilişkisinde borçlunun alacaklı yararına getirmek zorunlu olduğu edim, borcun konusunu oluşturmakta ve alacaklının alacak hakkına tekabül edip, onun karşılığını ifade etmektedir⁷⁹. Davadan feragat, hakkı (inceleme konumuz itibariyle alacak hakkını) sona erdirdiğine göre, netice itibariyle feragat edilmiş bir alacağın borçlusu davalının da artık borcu ifa etmeksizin borçtan kurtulduğu, ortada alacaklıyı ifayla tatmin etmeyi gereken bir alacak kalmadığı düşünülebilecektir. Son fıkrada ayrıca yer verilen ibra bağlamında değerlendirildiğinde, ibranın feragatten tümüyle ayrı tutulması mümkün değildir. Öyle ki ibra (BK m. 132), alacaklı ile borçlu arasında şekle bağlı olmaksızın yapılan bir sözleşmeyle borcun ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır ve alacaklı (bir ivaz karşılığında veya ivazsız olarak) alacağının tamamından veya bir kısmından borçlu lehine feragat etmekte, onu itfa edilmiş gibi kabul etmektedir⁸⁰. İbrayı, “*alacaklının alacağını istemekten vazgeçmek suretiyle borçluyu borçtan kurtarmasıdır*” şeklinde tanımlayan *Akıntürk* de alacaklının alacağından vazgeçme iradesini, mevcut bir hakkından vazgeçmiş bulunması gereğini vurgulamaktadır⁸¹. Bunların her ikisi de bir tasarruf işlemi ve tabiatıyla tasarruf işlemiyle yapılan kazandırmadır⁸². Feragat de ibra gibi hakkın sona ermesini sağlayan itiraz sebeplerindedir⁸³. Hatta, aynî ve inşâî haklardan

⁷⁹ **Reisoğlu**, s. 29-30; **Eren**, s. 89; **Karahasan**, s. 56; **Kılıçoğlu**, A., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010, s. 3.

⁸⁰ **Berki**, Ş., Borçların Sukutu, AÜHFD., 1968, C. 25, S. 1-2, s.237. Bir diğer tanıma göre ibra *alacaklının alacak hakkından vazgeçmesine ve bu suretle borçlunun borçtan kurtarılmasına ilişkin akittir.* (**Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop**, s. 985).

⁸¹ **Akıntürk**, s. 177. Aynı yönde **Ekmekçi**, 2003 Yılı Değerlendirme Semineri, s. 25.

⁸² **Eren**, s. 168.

⁸³ **Gürdoğan**, B., Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960, s. 55; **Alangoya**, s. 256-257.

farklı olarak şahsî haklarda, alacak hakkının tek taraflı bir vazgeçme beyanıyla sona ermeyeceğine, bunun ancak ibrayla gerçekleşeceğine, dolayısıyla feragatin esasen ibra sözleşmesi içinde yer alacağına dair değerlendirmeler⁸⁴ de göz önünde tutulduğunda, davadan feragatin de 166. maddenin 2. ve 3. fıkraları kapsamında değerlendirilmesi gerekir. İbrada alacaklı, alacak hakkından vazgeçmekte; davadan feragatte de talep sonucundan vazgeçilerek dava yoluyla ileri sürülen alacak hakkından feragat edilmektedir. Hiç şüphesiz, artık burada -davadan feragat- söz konusu olduğu için, medenî yargılama hukukunun öngördüğü şekilde riayet yeterli olacak ve bunun birebir ibra sözleşmesi şeklinde gerçekleştirilmesi beklenmeyecektir⁸⁵. Keza medenî yargılamada davayı takipten *vazgeçme* ile davadan *feragat* aynı müesseseleri ifade etmediğine göre, davadan feragatin sırf usulî bir haktan vazgeçmeye indirgenemeyeceği, bunun maddî hukuk yönüyle işlevi, yansıması düşünüldüğünde de ibra kavramı ön plana çıkmaktadır⁸⁶.

Davaya son veren taraf işlemlerinden bir diğeri sulh (HMK m. 313-315) bakımından da, sulh sözleşmesine taraf olmayan diğer borçluların, en az sözleşmeye taraf borçlunun iç ilişkideki payı oranında borçtan kurtulacakları kabul edilmektedir⁸⁷.

Borçlulardan birinin davadan feragat sayesinde ifa talebinden nihaî olarak kurtulmasının diğer borçluya sirayet etmeyeceği benimsenir ise,

⁸⁴ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 986; Eren, s. 1222; Buz, s. 415 ve orada anılan yazarlar, ayrıca s. 422, 434-435.

⁸⁵ Bir maddî hukuk işlemi olan haktan vazgeçme, usul işlemi olan davadan feragat içinde yapıldığında şekle ilişkin maddî hukuk kuralları değil, usul hukuku kurallarının uygulanması gerekir. Maddî hukuka göre vazgeçmenin ancak bir sözleşmeyle yapılmasının mümkün olduğu hallerde de davacı, tek taraflı işlemi (davadan feragat) ile dava konusu haktan vazgeçip, onu sona erdirebilir (Kuru, C. IV, s. 3547).

⁸⁶ Davadan feragat, maddî hukuk bakımından adeta ibradır. Maddî hukuktaki talep kavramıyla örtüşen usulî talebin görüldüğü davadan feragatin, maddî hukuktaki sonuçlarını doğurması için karşı tarafın kabulü gibi şartlar da aranmayacaktır (Meriç, s. 215-216; Ayrıca bkz. Turanboy, N., İbra Sözleşmesi, Ankara 1998, s. 32, 67 vd.). Açıkça feragatten söz etmemekle birlikte, Kapancı, Borçlar Kanunu'nun bu hükmünün diğer bazı sona erme sebepleri açısından da kıyas yoluyla uygulanmasına engel bir durum bulunmadığı görüşündedir (Kapancı, s. 232).

⁸⁷ Akıntürk, s. 187-188; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 306; Canyürek, s. 47; Canbolat, s. 78; Kapancı, s. 240-242.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 303. maddesinin son fıkrası ve Borçlar Kanunu m. 167/2 uyarınca, lehine feragat edilen borçluya rücu edilebilecek ve iç ilişkide onun payına düşen kısmı kendisinden tahsil edilebilecektir. Böyle bir durumda ise neticede o borçlunun borçtan kurtulmasından (eski kanundaki ifadesiyle *tahallüs etmesinden*) söz edilemeyecektir. Borçtan tahallüs etmek, sadece dış ilişki yönünden alacaklının davasından kurtulup borçlular arasındaki iç ilişkide hiçbir şeyin değişmeyeceği anlamına gelmemektedir; bir borçlu sadece alacaklıya karşı değil, rücu meselesinde diğer borçlulara karşı da bu borçtan kurtulduğunda borçtan tahallüs etmiş olur⁸⁸. Zaten Borçlar Kanunu'nun dış ilişkiyi düzenlediği 166. maddenin 3. fıkrasında konuyu, borçlunun "iç ilişkideki borca katılma payı oranında" diğer borçluları da kurtaracak bir sonuca bağlaması ile söz konusu unsurdan hareket etmesinin anlamı ve önemi bu noktada kendisini göstermektedir. Alacaklıya karşı artık diğer borçlular da bu miktarda borçtan kurtulmuş olacaklarından, ortada iç ilişki yönünden rücu talebine konu bir alacak bulunmayacaktır. Neticede, müteselsil borçlulardan biri hakkındaki davadan feragatin diğer davalı hakkındaki etkisi, daha doğrusu onu borçtan kurtarması ilişkinin niteliğine, iç ilişkiye, rücu müessesesi de dikkate alındığında hangi davalı hakkındaki davadan feragat edildiğine göre değişebilecektir⁸⁹.

Kanaatimizce bu haliyle diğer davalı borçlunun da davaya konu borçtan kısmen veya tamamen kurtulması, davadan feragatin usulî sonuçlarının diğer

⁸⁸ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 304-306; Akıntürk, s. 181-182; Canyürek, s. 52, 53.

⁸⁹ *Davalılardan Hikmet aracın maliki ve işleteni olarak, diğer davalı Cevat ise bizzat haksız eylemde bulunan olarak sorumludur. Bu sorumluluk müteselsil sorumluluktur. Olayda davalı Hikmet'in diğer müteselsil sorumlu davalı Cevat'a rücu hakkı bulunmakta olup, sonuçta bütün zarar davalı sürücü Cevat'ın uhdesinde kalacaktır. Davacı alacaklının müteselsil borçlu davalı Cevat hakkındaki davasından feragat etmesi diğer borçlu Hikmet'i kesin olarak etkileyecektir. Davalı Hikmet hakkındaki davanın da reddine karar verilmek gerekir...*HGK. 07.06.1994 T., 7461/5816 (İnal, N., Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası, C. 1, Ankara (yıl belirtilmemiş), s. 854.; "...davalılardan lehine feragat olan H'nin rücu halinde hissesine isabet edecek miktar alacağın tamamından indirildikten sonra geriye kalandan diğer davalıların müteselsil sorumlu olacakları gözönünde tutularak ona göre hüküm tesisi gerekir..." TD. 09.03.1970 T., 4433/922 (Karahasan, M. R., Tazminat Davaları, Ankara 1976, s. 985'den nakleden Akyol Aslan, s. 372, dn. 351).

davalıya da teşmil edilmesi, onun hakkında da davadan feragat edildiğinin varsayılması demek değildir. Diğer davalı hakkındaki dava feragate ilişkin taraf usul işlemiyle kendiliğinden sona ermemiştir. Müteselsil borçlulardan birinin alacaklının iradesiyle söz konusu borçtan ifa olmaksızın azad edilmesinin maddî hukuka ilişkin sonuçları doğrultusunda diğeri de bundan yararlanarak borçtan kurtulduğu için, onun hakkındaki davanın esastan reddi ve mahkemenin hükmüyle sona erdirilmesi gerekir. Diğer davalı borçlunun ilişkinin niteliğine göre ve örneğin devralan işverenin sorumluluğunda görüldüğü üzere, kendisine alacak iddiası olarak yöneltilen borçtan tümüyle kurtulmama ihtimali karşısında o davalı bakımından kısmen kabul hükmü verilebilmesi de mümkündür. Yine, hakkındaki davadan feragat edilen borçlunun, diğer davalıyla iç ilişkisindeki payı borcun tamamını kapsamıyorsa, onun payı dışındaki kısım için diğer davalı aleyhine alacağın tahsiline hükmedilmelidir. Bu esaslarla dava arkadaşı müteselsil borçlunun borçtan kurtulması bir *itiraz* niteliğinde olduğundan, hâkim tarafından re'sen dikkate alınmalıdır.

C. İç İlişki Bağlamında Birlikte Sorumlu İşverenlerin Durumu

Bilindiği gibi müteselsil borçlulukta, alacaklıya karşı (dış ilişkide) borcun tamamından sorumlu olan borçluların iç ilişkideki sorumlulukları, **aksi kararlaştırılmadıkça veya borçlular arasındaki hukukî ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça**, eşit pay kuralına tâbidir (BK m. 167/1) ve kendi payından fazla ifade bulunan borçlunun ödediği fazla miktarı borçlulardan rücu yoluyla talep hakkı bulunmaktadır (f. 2). Rücu alacağı, Borçlar Kanunu'nun 168. maddesinde halefiyet ile güçlendirilmiştir.

Bir borçtan birden çok kimsenin farklı sebeplerle sorumluluğu söz konusu olduğunda sorumluluk derecelendirilirken ilk sırayı alan haksız fiil (kusur) sorumlusunun ardından akdî sorumlu ve son olarak kanundan dolayı sorumlu olan yer alır. O halde kanunî teselsül hükümleri gereğince bir kusursuz sorumlu, akdî sorumluya ve varsa kusur sorumlusuna rücu edebilir iken; sözleşme gereği sorumlu olan kanun gereği sorumluya yönelemez. Kusur sorumlusunun sorumluluğu ise diğer ikisinden önce gelmektedir⁹⁰.

⁹⁰ **Karlı, A.**, Rücu Davaları, İstanbul 1994, s. 69-70; **Akıntürk**, s. 138. 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu 61. maddesinde "birden çok kişi...aynı zarardan çeşitli sebeplerden

6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun haksız fiilden doğan zararın tazmininde tam teselsül/eksik teselsül ayrımını kaldırmış olması da kanımızca bu genel ilkenin göz ardı edilmesini, sıranın tersine çevrilmesini gerektirmemektedir⁹¹. Ortada bir kusur sorumlusu yahut kendi iradesiyle akdettiği sözleşmeyi ihlal edip borca aykırı davranan mevcut iken, hakkaniyete de aykırı şekilde sorumluluğun sırf kanunî sorumlunun üzerinde kalması beklenemez. Ayrıca belirtelim, kıdem-ihbar tazminatı, yıllık izin ücreti, ikramiye, prim, fazla mesai, hafta ve bayram tatili mesai ücretleri gibi işçilik alacaklarının tahsilini amaçlayan eda davalarının haksız fiil sorumluluğu ve zarar kavramıyla da ilgisi bulunmayıp, ilişki ağırlıkla akdî sorumlu ile kanunî sorumlu arasındadır. Borçlar Kanunu'nun 167. maddesinin 1. fıkrasında da "...borçlular arasındaki hukukî ilişkinin niteliği" gereğince iç ilişkide eşit pay kurandan ayrılmanın mümkün olduğu, sorumluluğun mutlaka her bir borçlunun üzerinde eşit şekilde kalmayabileceği öngörülmüştür. Gerçekten, muhtelif hukukî ilişkiler sonucu doğabilen müteselsil borçlulukta borçluların birbirlerine rücuunu aralarındaki hukukî ilişkinin niteliği belirlemektedir⁹².

Bir borçlu hakkındaki davadan feragatin diğer davalı birlikte sorumlu işverenlere etkisinin de Borçlar Kanunu'nun müteselsil borçluluk ve İş Kanunu'nun her ilişki hakkında öngördüğü esaslar doğrultusunda ele alınıp çözüme bağlanması gerekmektedir.

dolayı sorumlu oldukları takdirde..." diyerek sorumluluğun dayanaklarının 818 sayılı kanun döneminde eksik teselsül olarak adlandırılan şekilde farklı sebeplere de dayanabileceği gerçeğini göz ardı etmemiştir.

⁹¹ Yeni BK m. 62/1. fıkradaki düzenleme neticesinde de her iki kanun açısından zarar yükünün paylaşılması açısından bir değişiklik olmamıştır. 818 sayılı BK uyarınca da hakim, aynı esaslar çerçevesinde, bütün durum ve koşullar, özellikle onlardan her birine yüklenebilecek kusurun ağırlığı ve yarattıkları tehlikenin yoğunluğunu göz önünde tutarak dağılım yapmaktadır (**Dağdelen**, s. 164-168). Eski Borçlar Kanunu döneminde haksız fiil sorumluluğu bakımından gündeme gelen bu ayrımın kaldırılmasında alacaklının korunması asıldır. İç ilişkide ise *Kapanıcı*'nin ifadesiyle "...yaşanacak hesaplaşmada adalet yerini bulacak, nihai yükler gerektiği gibi paylaşılacaktır. Adalette sıra gözetilmiştir, elleri en temiz olan daha az temiz olana öncelikle gidebilecektir" (**Kapanıcı**, s. 37).

⁹² 9. HD. 12.04.2012 T., 2010/3941 E., 2012/12613 K. (*Çalışma ve Toplum*, 2012/4, S. 35, s. 327).

1. Alt İşverenlik İlişkisinde

İş Kanunu 2. madde uyarınca muvazaaya dayanmayan geçerli bir alt işverenlik ilişkisinde asıl işverenin sorumluluğu, sadece dış ilişkide alacaklı işçiye karşı kanunî bir sorumluluk olduğundan, iç ilişkide aksi kararlaştırılmadıkça, nihaî olarak borçtan sorumluluk taşıyan iş sözleşmesinin tarafı alt işverendir⁹³. Asıl işveren işçiye kanundan, toplu iş sözleşmesinden veya iş sözleşmesinden kaynaklanan alacaklarını ödediğinde bunun tamamı için alt işverene rücu edebilecektir⁹⁴. Bir diğer ifadeyle alt işverenin iç ilişkideki sorumluluk payı tamdır.

O halde davalı alt işveren ile asıl işverene karşı açılan davada, davacı işçi alt işveren hakkındaki davadan feragat ettiğinde, alt işverenin alacaklıyı ifayla tatmin etmeksizin bu borçtan kurtulmasının diğer davalı asıl işverene de tam olarak sirayet ettiği ve Borçlar Kanunu m. 166 (f. 2, 3) uyarınca alacaklıya karşı talep sonucunda yer alan borçtan kurtulduğu kanaatindeyiz. Konuyu ibra bağlamında değerlendiren *Çil* de, işçinin doğrudan bağlı bulunduğu alt işverene verilen ibranamenin kural olarak asıl işveren bakımından da sonuç doğurduğunu belirtmektedir⁹⁵.

Tersine, davalı asıl işveren hakkındaki davadan feragat edilmiş ise, alt işverenin rücu imkânı söz konusu olmadığından, bundan diğer davalı alt işveren yararlanamaz. Borcu ifa baskısından alacaklının ihtiyarıyla kurtulan asıl işverenin, kural olarak, iç ilişkideki sorumluluğu zaten sıfırdır ve akdî sorumlu alt işverenin, asıl işverenin iç ilişkideki payından hareketle alacaklıya karşı borçtan kurtulmasını sağlayan bir meblağ bulunmamaktadır⁹⁶.

⁹³ 11. HD. 20.11.2003 T., 4353/11172; 11. HD. 16.9.2002 T., 4835/7702 (Karar metinleri için bkz. **Aydınlı, İ.**, Türk İş Hukukunda Alt İşveren İlişkisi ve Muvazaa Sorunu, Ankara 2008, s. 205, dn. 264).

⁹⁴ **Çenberci**, s. 121; **Taşkent, S.**, Alt İşveren, Legal İSGHD, 2004/2, C. 1, s. 366; **Canbolat, (T.)**, s. 75; **Süzek**, s. 152; **Mollamahmutoglu**, s. 144; **Demir, F.**, İş Hukuku ve Uygulaması, İzmir 2003, s. 15; **Aydınlı**, Alt İşveren İlişkisi, s. 191; **Subaşı**, s. 165.

⁹⁵ **Çil, Ş.**, İş Hukukunda İbra Sözleşmesi, *Kamu-İş*, 2004/3, C. 7, s. 19. Yazar, görüşünü, 6098 sayılı yasanın yürürlüğüyle ibraya ilişkin 166. maddede açık hüküm sevk edilmeden önce, -ibranamede aksi açıkça öngörülmedikçe ve halin icabından anlaşılmadığı sürece- kaydıyla dile getirmiştir.

⁹⁶ Yargıtay 4. HD.nin 29.09.2009 T., 3099/10393 sayılı içtihadında da, rücu hakkı bulunmayan davalının iç ilişkide durumunun ağırlaştırılması söz konusu olmadığından, diğer

Davacı, alacaklı işçi lehine kanun gereği borçlu sıfatı atfedilmiş asıl işverene yönelttiği talep sonucundan vazgeçmiş ise de, akdî sorumlu işvereninden borcun ifası talebini sürdürmektedir.

2. İşyeri Devrinde

İşyeri devrinde devreden işverenin, devirden önce doğmuş ve devir tarihinde ödenmesi gereken borçlardan devralan işverenle işçiye karşı birlikte sorumluluğunun, işverenler arasındaki iç ilişkide nasıl düzenlendiği öncelikle devri sağlayan hukukî işleme göre belirlenebilecektir. Öyle ki, devir bedeli söz konusu işçi alacakları da dikkate alınmak suretiyle daha düşük kararlaştırılmış, bu tutar örneğin satım sözleşmesinde peşinen semenden mahsup edilmiş yahut borçtan sadece devralanın sorumluluğu öngörülmüş ise, devreden davalı işveren hakkındaki feragatin diğer davalı devralan işverenin sorumluluğuna herhangi bir etkisi olmaması gerekir. Onun hakkındaki davaya devam edilerek varsa alacaklar hüküm altına alınmalıdır. Böyle bir kararlaştırma, ayrık durum bulunmadığı müddetçe devreden işverene karşı onun döneminde doğmuş alacaklara ilişkin davadan feragat, devralanın borcunu da bu tutarda sona erdirmektedir⁹⁷.

Devirden önce, devreden işveren nezdinde çalışılan dönemden kaynaklanan fazla mesai ücreti, ulusal bayram genel tatil çalışma ücreti, hafta tatili ücreti, ücret, ikramiye, prim gibi alacaklar yönünden İş Kanunu m. 6 uyarınca iki yıl süreyle birlikte sorumluluk taşıyan devreden işveren, iç ilişkide de bu alacaklardan sorumlu olup rücu ilişkisi çerçevesinde devralan işveren devredene rücu edebilecektir⁹⁸. 1475 sayılı İş Kanunu'nun kıdem tazminatını düzenleyen 14. maddesine göre de; işyerlerinin devir veya intikali yahut herhangi bir suretle bir işverenden başka bir işverene geçmesi veya başka bir yere nakli halinde işçinin kıdemi, işyeri veya işyerlerindeki hizmet akitleri

davalı hakkındaki feragatten etkilenmeyeceği ve onun hakkındaki davanın feragat nedeniyle reddedilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. (<http://www.legalbank.net/belge.aspx?id=661351>).

⁹⁷ Ayrıca, devreden işverenin alacaklı işçi tarafından ibra edilmesi halinde, devreden işverenin sorumluluğu kadar devralanın borcunun da sona erdiği kabul edilmektedir (Çil, İbra Sözleşmesi, s. 19).

⁹⁸ **Özkaraca**, E., İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukukî Sorumluluğu, İstanbul 2008, s. 338.

sürelerinin toplamı üzerinden hesaplanır ve bu halde işlemiş kıdem tazminatlarından her iki işveren sorumludur. Ancak, işyerini devreden işverenin bu sorumluluğu işçiyi çalıştırdığı süre ve devir esnasında işçinin aldığı ücret seviyesiyle sınırlıdır ve kıdem tazminatı yönünden iki yıllık süre sınırı bulunmamaktadır. Devralan işveren, devreden işverene kıdem tazminatının belirtilen miktarı için rücu edebilecektir⁹⁹.

Gerek 4857 sayılı İş Kanunu'nun 6. maddesi gerekse 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca devralan işverenin sorumluluğu daha geniş bir dönemi kapsamaktadır. O hem işçinin devirden önceki alacaklarından hem daha sonra işçiyi kendi nezdinde çalıştırdığı döneme ilişkin alacaklardan sorumludur ve -devirden sonraki dönem bakımından- birlikte sorumluluk da rücu ilişkisi de ortaya çıkmamaktadır. Devreden işveren ise iç ilişkide de kural olarak, devirden önceki alacaklar ile özel bir düzenlemeye bağlanan kıdem tazminatının işçiyi çalıştırdığı süre ve devir tarihindeki ücret seviyesiyle sınırlı kısmından sorumluluk taşıyıp bu alacaklar yönünden devralana rücu edemeyeceğinden, devralan işveren hakkındaki davadan feragat, devreden işverene etki etmemelidir. Belirtilen sorumluluk esasları çerçevesinde kendi sorumluluğundaki alacakların devreden davalı işverenden tahsiline hükmedilmelidir.

İşçi alacaklarına ilişkin davalar çoğu zaman objektif dava birleşmesi şeklinde açıldığından, birden çok talebin bir kısmından feragat edilmiş ise, talep sonucundan vazgeçmenin hangi alacaklar bakımından olduğu da önem taşımaktadır. Örneğin ihbar tazminatına ve/veya izin ücretine¹⁰⁰ münhasır

⁹⁹ **Güzel**, A., İşverenin Değişmesi-İşyerinin Devri ve Hizmet Akitlerine Etkisi, İstanbul 1987, s. 443; **Çenberci**, s. 325; **Ekonomi**, M., İşyerinin Bir Bölümünün Devri (Kısmi Devir) ve İş İlişkilerine Etkisi, *Kamu-İş*, 2000/Nisan, C. 5, S. 3, s. 334. *Son işveren olan davalı davacının kendi yanında çalıştığı süreden ve işyerini devraldığı, dava dışı işverenin yanında çalıştığı süreden sorumludur. Ancak daha önceki işveren de kendi döneminden işyerinin devri tarihindeki ücret üzerinden sorumlu olduğundan davalının rücu hakkı da bulunduğu dikkate alınarak...*9. HD. 22.04.2004 T., 2003/20352 E., 2004/9110 K. (<http://www.calismatoplum.org/sayi4/abc/y9/7.pdf>).

¹⁰⁰ Bu arada belirtelim, iş ilişkisinin devamı esnasında kullanılmayan yıllık izinlerin karşılığı, akdin herhangi bir nedenle sona ermesinde ücret alacağına/izin ücreti alacağına dönüşmektedir (İş K. m. 59). Anayasal bir hak olan dinlenme hakkından vazgeçilememesi, para alacağına ilişkin davadan feragat edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. İş sözleşmesi yürürlükteyken dinlenme hakkı ve bunun paraya tahvil edilememesi ile

olmak üzere davadan feragat edildiğinde, devirden sonra doğan ve akdin sona ermesine bağlı bu alacaklardan zaten sadece devralan işveren sorumluluk taşımakta olup¹⁰¹ anılan talepler ihtiyarî dava arkadaşlığı şeklinde her iki işverene birden yöneltilmeyecektir. Dolayısıyla bu alacaklar yönünden feragat, sadece alacaklı ile davalı devralan işveren arasındaki davayı sona erdirmektedir ve ihtiyarî dava arkadaşlığıyla ilgisi bulunmamaktadır.

3. Geçici İş İlişkisinde

Geçici iş ilişkisinin iş sözleşmesinin taraflarında bir değişiklik meydana getirmediği, geçici iş ilişkisi kurulan işverenin sözleşmenin tarafı haline gelmediği yukarıda açıklanmıştır. İş hukukunda ücretin 3. kişi tarafından da ödenmesi mümkün olduğundan (İş K. m. 32/1), ücreti geçici işverenin ödemesi de onun sözleşme dışı bir borçlu olduğu gerçeğini etkisizleştirmektedir. İş Kanunu'nun 7. maddesindeki "*işverenin, ücreti ödeme yükümlülüğü devam eder. Geçici iş ilişkisi kurulan işveren, işçinin kendisinde çalıştığı sürede ödenmeyen ücretinden...işveren ile birlikte sorumludur*" hükmünden esasen sorumluluğun sürekli işverene ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁰². Dolayısıyla bu üçlü iş ilişkisinde; "geçici iş ilişkisi kurulan işveren" dış ilişkide kanun gereği sorumlu olup, sözleşme gereği sorumluluk taşıyan yine iş sözleşmesinin tarafı olan "sürekli işveren"dir. O halde kanunî sorumlu geçici işverenin ödediği ücret alacağı bakımından akdî sorumluya rücu imkânı mevcuttur¹⁰³. Buna göre, davacı sürekli işverene yönelik talep sonucundan vazgeçmiş ise geçici işveren hakkındaki davanın da reddi gerekir.

İşverenler arasında aksi kararlaştırılıp ücret alacaklarından geçici işverenin sorumluluğu benimsenmedikçe¹⁰⁴, iş sözleşmesinin tarafı işverenin ise

davada izin ücreti talep edilmesi, keza bundan feragat edilmesi ayrı konulardır. "*Yıllık ücretli izin hakkı ile yıllık ücretli izin alacağı birbirlerinden farklı kavramlardır*". HGK. 05.07.2000 T., 9-1079/1103 (<http://mts.org.tr/mevzuat/7751>).

¹⁰¹ **Özkaraca**, İşyeri Devri, s. 390 vd.

¹⁰² **Ekmekçi**, Geçici İş İlişkisi, Legal İSGHD, s. 373, 375.

¹⁰³ **Caniklioğlu**, s. 134. Aksi yönde, işçilik haklarını ödeyen sürekli işverenin geçici işverene rücu edeceği görüşü (**Demir**, s. 39).

¹⁰⁴ Anlaşma şartlarına göre ödünç veren (sürekli) işverenin, ödünç alana (geçici işverene) rücu hakkı saklıdır (**Ekonomi**, s. 12).

geçici iş ilişkisi kurulan işverene rücu hakkı bulunmamaktadır ve alacaklardan nihaî olarak iç ilişkide kendisi sorumlu kalmaktadır. Bunun sonucunda, geçici iş ilişkisi kurulan davalı işveren hakkındaki davadan feragat edilmesinin sözleşmenin tarafı olan sürekli işverene etki etmemesi ve dava konusu ücret alacağından işçiye karşı sorumluluğunun sürmesi gerekir.

4. Yeni İşverenin Sorumluluğunda

İş Kanunu'nun 23. maddesinde düzenlenen yeni işverenin sorumluluğu, işverenler arasında bir sözleşme ilişkisi bulunmadığından akdî sorumluluk değildir. İşçinin önceki işverene karşı sorumluluğu, yasanın -b ve -c bentlerinde öngörülen olgular (yeni işverenin işçinin davranışını bilerek onu işe alması yahut sonradan öğrenmekle birlikte çalıştırmayı sürdürmesi) olmaksızın da mevcuttur¹⁰⁵. Eş deyişle burada işçinin davacı işverene karşı borcunun doğumuyla yeni işverenin varlığı, davranışı arasında herhangi bir illiyet bağı bulunmamaktadır. Yasa bu olguları, iç ilişkide işçinin yükünü hafifletmek bakımından değil, yeni işverenin dış ilişkide önceki işverene karşı borca katılma yoluyla sorumlu olmasının şartı niteliğinde düzenlemiştir. Dolayısıyla işçinin, -b ve -c bentlerindeki haller açısından iç ilişkide yeni işverene rücu hakkı bulunmadığı kanısındayız. İşçi yeni bir işveren nezdinde çalışmaya başlamasa dahi her halükârda önceki işverene karşı ifa yükümlülüğü taşıdığı bir borcunu, daha sonraki ilişkilerin seyrine göre alacaklıya karşı yasa gereği sorumlu üçüncü bir kişi (yeni işveren) ortaya çıktığı için ona kısmen veya tamamen yükleyememelidir. Kaldı ki akdî sorumlunun kanunî sorumluya rücu müteselsil borçlulukta iç ilişkideki sıraya ve sorumluluk derecelerine de uygun düşmemektedir. Aksine, iç ilişkide sorumluluğu kendisi taşımakta olup yeni işverenin ödediği tüm tutar bakımından işçiye rücu edebileceği görüşündeyiz. O halde davadan işçiye karşı feragat edilmiş ise, yeni işveren de borçtan kurtulacağı için hakkındaki davanın reddi gerekir. Fakat feragat iradesi davalı yeni işveren bakımından açıklanmış ise bunun işçi ile davacı işveren arasındaki davaya etkisi olmadığı, işçi aleyhine alacağın hüküm altına alınması gerektiği kanaatindeyiz.

23. maddenin -a bendinde düzenlenen “işçinin bu davranışına yeni işverenin sebep olması” bakımından ise meseleye daha farklı yaklaşılmalıdır.

¹⁰⁵ Çenberci, s. 348-349.

Buradaki “sebepe olma” kavramını sadece ayartma şeklinde anlamamak gerekir; zaten sözleşmeyi fesih niyeti olan işçinin kararını teşvikle çabuklaştırma da bu kapsamda değerlendirilmelidir¹⁰⁶. Önemli olan işçinin sürenin hitamından önce veya bildirim süresine riayet etmeksizin sözleşmeyi haksız feshi ile yeni işverenin kasıtlı fiili arasında bir şekilde illiyet bağı bulunmasıdır. Bu durumda artık işçinin erken/usulsüz fesih işlemi, yeni işverenin tutumundan tümüyle bağımsız değildir ve işçinin akde aykırı davranmasında onun kusurlu, dürüstlük kuralına aykırı hareketi de devreye girmekte, etkili olmaktadır. İlk bentteki halin bir haksız fiil sorumluluğu olarak değerlendirilmesinin sebebi de budur. Böyle bir ortamda somut olay özellikleri, diğer davalı borçlu yeni işverenin kusuru göz önüne alındığında iç ilişkide sorumluluğun sırf işçiye yüklenmesi hakkaniyete pek uygun düşmeyecektir ve Borçlar Kanunu’nun 62. maddesinden de yararlanılarak paylaştırmada yeni işverenin iç ilişkide kısmen sorumlu tutulması mümkündür. Borçlar Kanunu’nun prensip olarak benimsediği ve Yargıtay kararlarında¹⁰⁷ işaret edilen eşit pay kuralının özellikle -a bendi bakımından uygulanması isabetli olur. Dolayısıyla, davalılardan biri hakkındaki feragat diğerine ancak iç ilişkideki payı kadar etki edebileceğinden, diğer dava arkadaşı hakkındaki davanın da feragat nedeniyle doğrudan ve tamamen sona erdiği sonucuna ulaşılmamalıdır.

¹⁰⁶ **Akyiğit**, s. 895.

¹⁰⁷ “Davacı ihbar tazminatının rücuana ödetilmesine karar verilmesini istemiştir...önceki davada hüküm altına alınan ihbar tazminatı tutarındaki miktarın yeni işveren durumunda olan davacı banka ile davalı arasında eşit şekilde paylaşılarak davalının bu paydan sorumlu tutulması ve fazlaya ait isteğinin reddine karar verilmesi gerekirken, ödemenin tamamından davalının sorumlu tutulması isabetsiz olup bozmayı gerektirmiştir” 9. HD. 08.10.1992 T., 3428/10990 (**Çil**, Şerh 2004, s. 452). *Akyiğit*’e göre, madde 23/a kapsamında haksız fiil niteliğindeki bu davranış yeni işvereni fer’an müşevvik veya fer’an medhaldar konumuna sokabilecektir. Yeni işveren bakımından akde aykırılıktan söz edilemeyeceğine göre haksız fiil sorumluluğu kapsamında işçiyle yeni işverenin birbirine karşı rücu hakkı olup olmadığını ve kapsamını yargıç takdir edecektir. Haksız fiil sorumluluğu olarak değerlendirilemeyen ve işverenin sorumluluğunun bizzat kanundan doğduğu -b ve -c bentleri açısından ise eşit pay kuralının uygulanması olayın özellikleri içinde haklı görülebilir (**Akyiğit**, s. 900-901). Fakat kişisel görüşümüz, yukarıda açıklandığı üzere, bu son iki halde yeni işverenin iç ilişkide sorumluluk taşımadığı yönündedir.

Neticeten, İş Kanunu'nun 23. maddesi uyarınca açılan davalarda yeni işverenin sorumluluğunun hükümde sayılan hallerden hangisine dayandığı somutlaştırılıp buna açıklık kazandırılmalıdır. İçtihatlarda ise, örneğin yukarıda aktarılan 9. Hukuk Dairesi'nin 13.07.2010 T., 2008/35680 E., 2010/23222 K. sayılı kararında¹⁰⁸ olduğu gibi, bu yön üzerinde durulmaksızın dava arkadaşı işçi hakkındaki davadan feragatin tümüyle diğer davalı yeni işveren şirkete de teşmil edilmesinin isabetli olmadığı düşüncesindeyiz.

SONUÇ

Medenî yargılamaya hâkim olan ilkelerden tasarruf ilkesi, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri davalarda davanın taraf usul işlemiyle sona erdirilmesinde de kendisini göstermektedir. Karşı tarafın veya mahkemenin kabulüne bağlı olmayan davadan feragat, taraf iradesine üstünlük tanınmasıyla davanın sona ermesini sağlayan ve hüküm yerine geçen taraf işlemlerindedir. Sulh ve kabulün yanı sıra, hükmün surrogatları arasında yer alan davadan feragat kesin hüküm gibi sonuç doğurur. Davadan feragat dava konusu olan, talep sonucunda yer alan haktan da feragat sonucuna yol açtığından davacı bu talebini artık tekrar dava edemez.

İhtiyarî dava arkadaşlığına imkân tanıyan birlikte (müteselsil) sorumluluk hallerinde, birden çok davalı aleyhine dava açan davacının da davasından feragat edebilmesi elbette mümkündür. Akdî teselsül dışında müteselsil borçluluk ancak kanunda öngörülen hallerde doğmaktadır. İş Kanunu'nda da örneğin alt işverenlik ilişkisinde, işyeri devrinde, geçici iş ilişkisinde ve yeni işverenin sorumluluğunda birlikte sorumluluk esas kabul edilmiştir. İhtiyarî dava arkadaşlığında her dava arkadaşının davası diğerinden bağımsız olduğundan, prensip itibarıyla davalılardan biri lehine davadan feragat diğer dava arkadaşına etki etmemektedir. Ancak davadan feragatin maddî hukuk bakımından beraberinde getirdiği sonuçlar da olup, bu sonuçlar doğrultusunda birlikte sorumlu diğer dava arkadaşının da borçtan kısmen veya tamamen kurtulması söz konusu olabilmektedir.

Nitekim Borçlar Kanunu'nun müteselsil borçlulukta borcun sona ermesini düzenleyen 166. maddesi uyarınca borçlulardan biri, alacaklıya ifada

¹⁰⁸ Bkz. III, B.

bulunmaksızın borçtan kurtulmuşsa, diğer borçluların da bundan durumun veya borcun niteliğinin elverdiği ölçüde yararlanabileceği düzenlenmiştir (f. 2). Alacaklının alacağını istemekten vazgeçmek suretiyle borçluyu borçtan kurtarması anlamı taşıyan ibra da, borçlunun ifa olmaksızın borçtan kurtulmasını sağlayan işlemlerdendir. Aynı maddenin ibrayı özel olarak düzenleyen son fıkrasında, alacaklı tarafından borçlulardan birinin ibra edilmesi halinde, ibra edilenin iç ilişkideki borca katılma payı oranında diğer borçluların da borçtan kurtulacağı benimsenmiştir. Alacaklının derdest bir dava esnasında alacağını istemekten vazgeçmesi ve nihaî olarak borçlulardan birinin söz konusu ifa talebinden kurtulması, davadan feragatle gerçekleşebilmektedir. Bu yönüyle davadan feragat maddî hukuk bakımından adeta ibradır. Elbette davadan feragatin belirtilen sonuçları doğurması bakımından ibra sözleşmesi şeklinde yapılması gerekmeyp, davadan feragat için usulün öngördüğü şekle uymak yeterlidir.

Birçok içtihadta ihtiyarî dava arkadaşı davalılardan biri hakkındaki feragatin diğer davalıya etkisine ilişkin değerlendirmelerde, borçlular arasındaki iç ilişki ve tabiatıyla rücu meselesinden hareket edilmesi isabetlidir. Bu hususta, alacaklının diğerlerinin zararına olarak borçlulardan birinin durumunu iyileştirmesinin sonuçlarına katlanacağı kuralı da dayanılan argümanlardandır.

Davadan feragatin birlikte sorumlu diğer dava arkadaşını da kısmen veya tamamen etkilemesi, taraf usul işleminin, hakkında feragat beyanı bulunmayan davalıya teşmil edilerek onun açısından da davadan feragat edilmiş sayılması anlamına gelmemektedir. Eş deyişle diğer davalı hakkındaki dava feragat nedeniyle sona ermemektedir. Davadan feragatin maddî hukuka ilişkin sonuçları arasında, lehine davadan feragat edilen davalı borçlunun iç ilişkideki payı oranında diğer borçlu da borçtan kurtulduğu için onun hakkındaki dava esasa dair verilecek bir hükümle sona ermelidir. Eğer bu davalı iç ilişkide de borçtan kısmen sorumluluk taşıyorsa, davaya söz konusu kısım yönünden devam edilerek hüküm verilmelidir.

İş davalarında, örneğin asıl işverenin veya geçici işverenin sorumluluğunda olduğu gibi, alacaklıya karşı akdî sorumlunun yanında kanun gereği birlikte sorumlu tutulan borçlunun, aksi kararlaştırılmadıkça, iç ilişkide zaten sorumluluğu bulunmadığından, bu davalılar hakkındaki feragatin diğer dava arkadaşına etki etmemesi gerekir. İş sözleşmesinin tarafı alt işveren veya

sürekli işverenin ise iç ilişkideki borca katılma payı tam olduğundan, adı geçen davalılar yönünden davadan feragat edilmesi halinde diğer dava arkadaşının da bundan yararlanması ve dolayısıyla borçtan kurtulduğunun kabulü gerekir. O itibarla davadan feragatin birlikte sorumlu dava arkadaşlarına etkisi konusunda, hangi davalı hakkındaki davadan feragat edildiği, kanunî teselsül esasları, hukukî ilişkinin niteliği ve buna bağlı olarak borçlular arasındaki iç ilişki belirleyicidir. Maddî hukuk, ele alınan hükümlerinde alacaklı ve borçlular arasındaki dış ilişki ile borçluların kendi aralarındaki iç ilişkiyi tümüyle birbirinden ayrı addetmemiş, aksine dış ilişkide borcun ifa olmaksızın sona ermesini, diğer borçlunun borçtan kurtulmasını borcun niteliğinden ve iç ilişkiden hareketle düzenlemiştir.

Davacının tüm bu unsurları ve hususları göz önüne alarak feragat beyanında bulunması hakkının korunması ve alacağına kavuşabilmesi bakımından önem taşımaktadır. Keza yargı kararlarında da uyumsuzluğun genelleme yapılmadan, borç ilişkisinin niteliği ve teselsülün her müessese bakımından iç ilişkideki esasları doğrultusunda çözülmesi gerekir.

Kaynakça

- Akıntürk, T.;** Müteselsil Borçluluk, Ankara 1971.
- Akyiğit, E.;** 4857 Sayılı İş Kanunu Şerhi, C. 1, Ankara 2006.
- Akyol Aslan, L.;** Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara 2010.
- Alangoya, Y.;** Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979.
- Alangoya, Y.;** Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2001.
- Alp, M.;** Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1.
- Alpagut, G.;** Mesleki Anlamda Geçici İş İlişkisi: Sınırlamadan Teşvike, A. Can Tuncay'a Armağan, İstanbul 2005.
- Alpagut, G.;** İş İlişkisinin Kurulması, Hükümleri ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2010 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Ankara 2012.
- Aslanköylü, R.;** Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu, Ankara 2003.
- Aydınlı, İ.;** Türk İş Hukukunda Alt İşveren İlişkisi ve Muvazaa Sorunu, Ankara 2008, (*Aydınlı, Alt İşveren İlişkisi*).
- Aydınlı, İ.;** Borç İlişkisinin Nisbilik Özelliğine Getirilen İstisnalar Işığında İş Hukukunda İşçi-İşveren İlişkilerinin Değerlendirilmesi, *Çalışma ve Toplum*, 2008/1.
- Becker-Eberhard, E.;** Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları (Derleyen: **Yıldırım, M. K.;** İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 2006).
- Belgesay, M. R.;** Dava Teorisi, İstanbul 1943.
- Berki, Ş.;** Borçların Sukutu, AÜHFD., 1968, C. 25, S. 1-2.
- Berkin, M. N.;** Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969.
- Bozkurt, A.;** İş Davaları, Ankara 1999.

- Buz, V.;** Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005.
- Canbolat, F.;** Mütessesil Borcun Sona Erme Nedenleri, -Borçlar Kanunu Tasarısındaki İlgili Hükümlerin Kısa Değerlendirilmesi ile Birlikte-, Ankara Barosu Dergisi, 2008/3, Yıl: 66.
- Canbolat, T.;** Türk İş Hukukunda Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkileri, İstanbul 1992.
- Caniklioğlu, N.;** Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Tarafları Açısından Hukuki Sonuçları, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008.
- Canyürek, M.;** Mütessesil Borçlulukta İç ve Dış İlişkiler, İstanbul 2003.
- Çankaya, O. G./Çil, Ş.;** İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, Ankara 2006.
- Çelik, N./Caniklioğlu, N./Canbolat, T.;** İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2014.
- Çenberci, M.;** İş Kanunu Şerhi, Ankara 1984.
- Çil, Ş.;** İş Hukukunda İbra Sözleşmesi, *Kamu-İş*, 2004/3, C. 7, (Çil, İbra Sözleşmesi).
- Çil, Ş.;** 4857 Sayılı İş Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Ankara 2004, (Çil, Şerh 2004).
- Çil, Ş.;** İş Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Ankara 2007.
- Dağdelen, A. H.;** 818 ve 6098 Sayılı Borçlar Kanunlarında Borçlular Arasında Teselsül, İstanbul 2011.
- Demir, F.;** İş Hukuku ve Uygulaması, İzmir 2003.
- Deren Yıldırım, N.;** Kesin Hükümün Subjektif Sınırları, İstanbul 1996.
- Ekmekçi, Ö.;** 4857 Sayılı İş Kanunu'nda Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Kurulması, Hükümleri ve Sona Ermesi, Legal İSGHD, 2004/2, C. 1, (Ekmekçi, Geçici İş İlişkisi, Legal İSGHD).
- Ekmekçi, Ö.;** Bireysel İş İlişkisinin Kurulması ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2003 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Ankara 2005, (Ekmekçi, 2003 Yılı Değerlendirme Semineri).

- Ekmekçi, Ö.;** Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Kurulması ve Sona Ermesi, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008.
- Ekonomi, M.;** İşyerinin Bir Bölümünün Devri (Kısmi Devir) ve İş İlişkilerine Etkisi, *Kamu-İş*, 2000/Nisan, C. 5, S. 3.
- Ekonomi, M.;** Bireysel İş İlişkisinin Kurulması ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2007 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, İstanbul 2009.
- Engin, M.;** Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda İşveren, İstanbul 1993.
- Eren, F.;** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, İstanbul 2006.
- Grunsky, W.;** Grundlagen des Verfahrensrecht, Bielefeld 1974.
- Günay, C. İ.;** İş Davaları, Ankara 2008.
- Gürdoğan, B.;** Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960.
- Güzel, A.;** İşverenin Değişmesi-İşyerinin Devri ve Hizmet Akitlerine Etkisi, İstanbul 1987.
- İnal, N.;** Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası, C. 1, Ankara (yıl belirtilmemiş).
- Kapancı, K. B.;** Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler, İstanbul 2014.
- Karagöz, V.;** İş Sözleşmesinde Cezai Şart, Ankara 2006.
- Karahasan, M. R.;** Sorumluluk Hukuku, İstanbul 2003.
- Karşlı, A.;** Rücu Davaları, İstanbul 1994.
- Karşlı, A.;** Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler, İstanbul 2001.
- Karşlı, A.;** Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2011.
- Kılıçoğlu, A.;** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010.
- Kılıçoğlu, M./Şenocak, K.;** İş Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 2008.
- Kuru, B.;** Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, İstanbul 2001.
- Kuru, B.;** Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, İstanbul 2001, (*Kuru, C. IV*).
- Meriç, N.;** Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara 2011.

- Mollamahmutoğlu, H.;** İş Hukuku, Ankara 2005.
- Musielak, H. J.;** Grundkurs ZPO, München 2005.
- Narmanlıoğlu, Ü.;** İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri I, İzmir 1998.
- Narmanlıoğlu, Ü.;** Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkisinden Doğan Sorumluluklar, Legal Vefa Toplantıları II, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Saygı, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, İstanbul 2008.
- Oğuzman, K.;** Hizmet (İş) Akdinin Feshi, İstanbul 1955.
- Özkaraca, E.;** İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukukî Sorumluluğu, İstanbul 2008, (*Özkaraca, İşyeri Devri*).
- Özkaraca, E.;** İşyerinin Devri Halinde İşverenlerin Hukukî Sorumluluğu, Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi - İş Hukukunda Üçlü İş İlişkileri, Sempozyum-04 Nisan 2009, İstanbul 2009.
- Pekcanitez, H./Atalay, O./Özekes, M.;** Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2007.
- Pekcanitez, H./Atalay, O./Özekes, M.;** Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2011.
- Postacıoğlu, İ.;** Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975.
- Reisoğlu, S.;** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2004.
- Serozan, R.;** Haksız Fiil ve Haksız Zenginleşme Sorumluluklarının Açıklarını Sözleşme Sorumluluğu ile Kapatma Eğilimi, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul 2007.
- Soyer, P.;** Rekabet Yasağı Sözleşmesi, Ankara 1994.
- Subaşı, İ.;** İş Hukukunda Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkisi, Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, C. I, İstanbul 2011.
- Süzek, S.;** İş Hukuku, İstanbul 2014.
- Şahlanan, F.;** Alt İşveren İşçisine Karşı Asıl İşverenin Mütessesil Sorumluluğunun Sınırları, İş Hukuku ile İlgili Yargıtay Kararları: Karar İncelemeleri, İstanbul 2011.
- Şener, O. H.;** Sözleşmeyle Yapılan Teminat Amaçlı Borca Katılma, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel S. 2009, Basım yılı: 2010.
- Taşkent, S.;** Alt İşveren, Legal İSGHD, 2004/2, C. 1.

- Taşpınar, S.;** Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001.
- Tekinay, S. S./Akman, S./Burcuoğlu, H./Altop, A.;** Tekinay Borçlar Hukuku, İstanbul 1993.
- Tunçomağ, K./Centel, T.;** İş Hukukunun Esasları, İstanbul 2013.
- Ulukapı, Ö.;** Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya 1991.
- Üstündağ, S.;** Medeni Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul 2000.
- Yavaş, M.;** Mevaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hakim Olan İlkeler ve Hakimin Rolü, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul 2007.